

nosti Zjevení Páně. Pozorujice však místněji liturgii tohoto svátku, shledáváme, že mezi těmito třemi tajemstvími do popředí se stává především Zjevení se Krista Pána pohanům; svatí Otcové na př. sv. Lev Vel., ve svých homiliích na tento den skoro výhradně mluví o prvotínách pohanů.

Křest Kristův připomíná si církev v oktávě slavnosti Zjevení, zázrak pak v Káně Gal. v neděli po oktávě. (Dok. bud.)

Smrť Lutherova.

Sepsal Dr. *František Xav. Kryštůfek*, c. k. řádný profesor církevních dějin při c. k. české theologické fakultě v Praze.

§ 1. Umluvená zpráva o smrti Lutherově, pověsti a zprávy o ni z jiných stran^{*)}.

Martin Luther zemřel v noci ze 17. na 18. února r. 1546 ve svém rodišti Eislebenu, kam se odebral porovnat sporů mezi hrabaty Mansfeldskými. A hned kolovaly různé pověsti o jeho smrti. V pohřební řeči^{*)} dne 20. února praví jeho chvalořečník dvorní kazatel Mansfeldský Michal Coelius: „Ještě nebyl pochován a ani den mrtev, a již byli lidé, kteříž jsouce zlým duchem puzeni, rozkřikovali prý, že byl mrtvým v posteli nalezen“; „ano nepochybují“, pokračoval řečník, „že lhář od počátku ještě více lečjakých a horších lží si vymyslí, neboť nejde mu o Luthera, ale o jeho učení“. Potom vypravuje Coelius „pravý průběh“ jeho smrti.

^{*)} Srv.: Paul Majunke. „Luthers Lebensende“ 5. Auflage. Mainz 1891. — Týž: Luthers Testament an die deutsche Nation. Seine letzten Schriften, seine letzten Worte und seine letzte — That. Mainz 1891.

^{**)} Viz v dodatku k L. Lebensende str. 73—92; L. Testament str. 142—149.

Luther trávil prý poslední okamžení svého života v modlitbách a říkání míst ze žalmů; na konci tázali se ho Dr. Justus Jonas a Coelius: „Ctihodný otče, chcete na svého Pána Ježíše Krista umřítí a vyznávati učení, co jste v jeho jméně hlásal“ — načež umírající jasně odpověděl: „Ano“. „Potom začal půlčtvrthodiny spáti, pak silně vydechl a vypustil ve vši tichosti a se vši trpělivostí ducha.“

Po tomto vypravování obrací se Coelius opět proti „lhářům“. „To ví Bůh“, pokračuje, „před nímžto na své svědomí beřeme, že to s odchodem Lutherovým tak a ne jinak bylo, jak to bude v Historii obšírněji podáno a vytištěno“. „To jsem vypravoval“, končí Coelius, „aby se čertu a jeho přívržencům jejich lživý chřtán upokojil; aby nikdo, kdyby jinak nežli jak teď slyšel, o tom se mluvilo, tomu víry nedával. Neboť já a jiní, co jsme při tom byli, jsme toho živi svědkové. Kdo nám věřiti chce, jest dobře; kdo nikoli: jdi, lži a klamej na své dobrodružství; já vím, chvála Bohu, že jsem pravdě svědectví vydal“.

Pro tyto pověsti sestoupili se tři kazatelé, kteří v okolí Lutherově byli; jeho spolustolovník a famulus Jan Aurifaber; Justus Jonas, superintendent a hlavní kazatel při kostele Panny Marie v Halle, a uvedený Michal Coelius, a sestavili společnou zprávu o posledních dnech života a smrti jejich mistra, která má název „Historia o křesťanském skonání ctihodného pána Dra. Martina Luthera“*), a to ještě pohlížejíce na mrtvolu Lutherovu. Tento spis byl v statisících výtiscích roz-

*) Viz v Majunke: Luthers Lebensende, str. 56—68; L. Testament str. 149—160. Podáme její slovní znění ke konci této rozpravy s úvahami. Mimo to sepsal Jonas ještě zvláštní zprávu k saskému kurfirstu (viz: L. Testament str. 113—117), kteráž ovšem jsouc z téhož pramene s „Historií“ se srovnává.

šířen, úředně ke dvorům zaslán a do cizích jazyků přeložen. Později byl ke spisům Lutherovým na konec připojen, a jest všem protestantským spisovatelům hlavním pramenem zpráv o smrti Lutherově.

Coelius mluví ve své pohřební řeči o nepěkných pověstech, kteréž o smrti Lutherově kolovaly, ale „Historie“ nečiní o nich ani zmínky; poznalif její sklada- telé velikou chybu, kterou Coelius učinil, zmíniv se o nich a chtěli ji napravit, aby svět vůbec o těchto pověstech ničeho nezvěděl.

Eisleben bylo město zhola lutherské, kde nebylo katolika, a ony pověsti nemohly odnikud jinud vzniknouti, leč z okolí Lutherova: od jeho služebníků, kterých bylo několik*) a lidí, kteří při jeho smrti byli, neb hned po ní k mrtvole se dostavili. Soubor těchto pověstí byl, že „Luther náhlou, neočekávanou a při tom bídnou smrtí zahynul“.

Dle „Historie“ večeřel Luther 17. února dle svého způsobu; ráno 18. února byl mrtvolou.

Cochlaeus Jan, výtečný humanista a po Dru. Eckovi nejznamenitější bojovník a obrance katolické církve v Německu za časů Lutherových, přijal do svého spisu: „De actis et scriptis Lutheri“**) zprávu „jistého občana Mansfeldského“ (cujusdam civis Mansfeldensis), přeloživ ji do latiny, která v četných jednotlivostech od „Hi-

*) Historie praví: „U Luthera zůstali — jeho služebník Ambrož a jiní sloužící.“ l. c. L. Lebensende str. 60; zpráva ke kurfirstu (L. Testament, str. 113.) praví, že v okolí Lutherově vedle Ambrože „ještě jeden nebo dva sluhové“ byli.

**) V Mohuči 1548; v Paříži a Kolíně 1565. p. 298. sqq.; celá též otištěna v L. Testament str. 170—177. Jméno spisovatele není známo, ale zpráva byla zaslána Wiceliiovi žijícímu v Mohuči, kam se utekl spravovav několik let zbytky katolické obce v Eislebách (srv. l. c. str. 185). Wicel poslal ji Cochlaeovi, a táž jeví se býti rozpravou celého města.

storie“ se odchyluje. Dle ní byl Luther večer u stolu vesel, bavil druhy svými žerty, ale okolo osmé hodiny udělalo se mu trochu nanic. „Po půl noci*) byli k němu náhle voláni oba eislebšti lékaři, z nichž jeden byl doktor a druhý mistr, kteří přišedše nenalezli u něho více žádné tepny čili pulsu (non repererunt in eo ullum amplius pulsum). Předepsali mu klistýr a poslali k lékárníku, aby jej připravil. Když tento přišel a klistýr ohřál, myslil že žije. Ale když tělo obrátili, viděl, že jest mrtvým, a pravil k lékařům: „Jest mrtev, k čemu klistýr“? Byl tu přítomen hrabě Albert a několik učených lidí. Ale lékaři pravili: „Dej mu klistýr, aby obživil, jest-li v něm posud duch se nalezá“. Když rourku (cannulam) nasadil, vyšly do pytlíku klistýru jakési větry. Nebo tělo celé bylo naplněno šťávami z nadbytečného jídla a pití. — Když lékárník klistýr do těla vtočil, vylil se celý z těla na lůžko, které stkvěle připraveno bylo. I řekl lékárník k lékařům: „Klistýr nezůstává“. A oni mu řekli: „Nech toho tedy“. Onino oba lékaři hádali se mezi sebou o způsobu smrti. Doktor pravil, že to byla mrtvice (Apoplexia): bylo viděti skroucení úst (tortura oris) a pravou stranu nasmahlou (infuscatum). Mistr však, který za to měl, že tak svatý muž rukou Boží mrtvicí zabit býti nemůže, pravil, že to byl dusivý kašel (fuisse Catharum suffocativum), a že cestou udušení (per viam suffocationis) nastala smrt. Když se toto stalo, přišli též jiní, všichni hrabata; Jonas seděl u hlavy mrtvého a nařikal lomě a házeje

*) Zpráva, že Luther brzo po půlnoci nebo docela před půlnocí (na 18. února) zemřel, rozšířila a udržela se dlouho. Mezi četnými mincemi na památku jeho smrti raženými jest jedna ražená v Eislebách r. 1622. která za den úmrtí 17. února udává. Srv. Vita Lutheri nummis et iconibus illustrata. Francofurti et Lipsiae 1699 p. 177 sqq. Majunke, L. Lebensende str. 12. poznámka.

rukama“. Činily se ještě pokusy obživití mrtvého, ale nadarmo. Kniže Wolfgang z Anhaltu tázal se lékárníka, „zdali jest zde ještě nějaká žila života,“ kterýž odpověděl, že všechny oudy „studeností smrti jsou tuhé“ (mortis frigore algeant). Dále praví zpráva, že „Luther měl u sebe jakéhosi mistra sobě posluhujícího*), který, byv od hrabat tázán, zdali Luther večer před tím na nějakou bolest si stěžoval, odpověděl, že byl tak veselým, jako dlouhý čas před tím nebyl; vypravoval totiž o jakémsi člověku, který trpě veliký hlad, zaslíbil se ďáblu, když jej nasytí; ďábel opatřil mu hojně vybraných a pečených mas, a když viděl, že se nasytí, žádal na něm slíbené duše, poněvadž jest již nasycen; ale týž odpověděl, že musí čekati až umře, poněvadž mu slíbil tělo a ne duši; proti tomu však pravil ďábel: „Nepodrží také oprati, kdo koně koupil?“ a když onen přisvědčil, řekl ďábel: „Duše jest kůň, tělo oprat,“ a to řka, odnesl jej s tělem i duši; a tak byli všichni veseli, kteří toto a jiné podobné věci od něho byli slyšeli.“

Dále odchyluje se „zpráva tohoto jistého občana Mansfeldského“ od „Historie“ v pohřbu. Když byla mrtvola Lutherova z Eisleb do Vitemberka přivezena, chtěli ji někteří doktoři a professoři universitní od brány městské do zámeckého kostela nésti, a byly k tomu zvláštní máry zhotoveny, ale pro morový zápach, který mrtvola rozšiřovala, ačkoli byla v kovové rakvi a krutá zima panovala, nebylo to možno; pročež upustili od toho, a mrtvola byla až k zámeckému kostelu vedena.

Ostatně tento zápach byl již v Eislebách přilákal hrozné množství krkavců, kteří mrtvolu do Halle do-

*) Byl to Aurifaber.

provázeli, tam na všech střeších a stromech se usadili a s mrtvolou potom dále se ubírali *).

Dle uvedené zprávy onoho občana Mansfeldského umřel Luther náhlou smrtí, dle dobrozdání lékařů buď mrtvici neb udušením se; tato smrt nastala delší dobu před příchodem lékařův a lékárníka, poněvadž údy všechny byly již tuhé. Cochlaeus podává tuto zprávu, sám nevyslovuje se o způsobu Lutherovy smrti, o níž praví takto: „O jeho smrti mnozí mnoho piší. Jinak piší a vypravují katolíci z blízkých míst, jinak piší a mluví lutheráni. Tito vydávají hojné německé knižečky, aby všechny přesvědčili (ad persuadendum), kterak svatě zemřel onen nejsvětější, jak praví, všech jich otec“ **). A o „Historii“ dokládá Cochlaeus, že jest „lživou a nesprávnou“ (mendax et inutilis), a obsahuje „více zpodilostí“ (complures stultitias), „kteréž u učencův a rozšafných mužů pověst Lutherovu více začerňují nežli oslavují“.

Ačkoliv uvedená „Historie“ a pohřební řeči, které ve zvláštním otisku vyšly, mají podobiznu Lutherovu se září světcovou, a podobně pamětní mince s takovými podobiznami raženy byly: přece víra ve svatou smrt Lutherovu nebyla valnou; ano dle vyjádření mnohých katolických spisovatelů lze uzavírat, že též u protestantů názor převládal, jakoby Luther náhlou a bídnou smrtí byl skončil.

Helmesius Jindřich, františkán a v letech 1545—1551 provinciál františkánů v saské provincii, praví ve svém spise „*Captivitas Babylonica Martini Lutheri*“

*) Tak vypravuje *Helmesius* ve spise, který hned uvedeme, a dokládá, že to od mnohých Hallských slyšel. (Haec ego audivi a multis in civitate Hallensium, ad quam post mortem impii illius non post multos dies veni et ibidem diu mansi).

**) l. c. p. 298; ap. *Majunke, Luthers Lebensende.*

(I. H.)*): „Náhlé (repentinus) zahynutí překvapilo Luthera,“ nepodáváje zevrubněji způsobu jeho smrti; a vypravuje potom o průvodu krkavců s mrtvolou.

Genebrardus Gilbert, jeden z největších učenců Sorbonny, praví ve svém spise „Chronographia“**): „Luther najed a napiv se v Eislebách u večer výtečně, nalezen byl ráno, kterak k satanu sestoupil.“

Floremund Raemund vypravuje ve svém spise „Histoire de la naissance etc. de l'hérésie,“ (který po latinsku v Kolíně 1655 vyšel) toto: „Nalezám od některých podáno, že Luther tím způsobem jako Arius své vnitřnosti vyvrhl (quo Arium intestina effudisse), když z lůžka na stranu vstal“***).

Kardinál *Bellarmin* vypravuje ve svém kázání, v němž smrt Lutherovu připomněl, toto: „Martin Luther žil po způsobu epikurejském, a též způsobem epikurejským zahynul; nebo přijav jistou noc velmi dobrou večeri, jak měl v obyčeji, a bájemi a vtipy k smíchu spolustolující vzbuzovav, odevzdal po několika hodinách skroucenými ústy (ore contorto) svou duši ďáblu“ †).

Kardinál *Hosius*, jeden z předsedů sněmu Tridentského, praví ve svém spise „Confutatio prolegomenorum Brentii,“ Coloniae. 1560 p. 8. sqq.: „Když tedy Luther ve všech svých řečech, spisech a činech nikoho jiného nežli zlosti a nenávisti za nejhorší rádce užíval: nebude snad nikdo, kdoby o tom pochyboval, že cokoliv od něho vycházelo, ne odjinud nežli od ďábla vyšlo. Kdyby

*) Vyšel v Kolíně r. 1557.

***) Vyšla v Kolíně 1581, p. 1181; ap. Majunke, L. Lebensende str. 16; L. Testament, str. 203.

****) p. 265.

†) Concio IX. p. 562; Bellarmin kázal v Lovani v letech 1570—1575; tato kázání vyšla tiskem v Kolíně r. 1615; ono místo jest ap. Majunke, L. Lebensende str. 17; L. Testament str. 200.

přece někdo byl, odejme mu tuto pochybnost Luther sám, který v knize, již nadepsal: „O mši pokoutní“*), ne temně udává, koho za původce svého učení měl. Uvádí tam ďábla, který s ním se hádá a těžší důvody proti mši uvádí, nežli od něho vyvráceny býti mohly. Jeho hlas vypisuje tam za tak těžký a silný, a za tak hrozně znějící, že někdy skutečně se stává, že po noční rozmluvě s ďáblem lidé druhý den ráno mrtvi nalezeni bývají. Neboť i tělo, praví, může zabiti, potom však učiní duši tak úzkostlivou, že v jednom okamžení z těla vyjiti musí. Což, jak píše, často skoro jemu by se bylo přihazovalo. Ano konečně i přihodilo. Neboť večer dobře se napiv a byv vesel, druhý den ráno byl nalezen mrtev na lůžku**).

Dle Hosia stalo se u Luthera to, co tento o jiných vypravuje, ale kterak, nepraví kardinál Hosius: zdali totiž Luther hrůzou a rozjitřením z ďábla skončil, nebo ďábel ho uškrtil, nebo Luther sám si život vzal; toto poslední zdá se býti názorem kardinála Hosia, jak lze souditi z nadpisu kapitoly: „Luther, jsa zlým duchem hnán, velmi mnoho činil.“

Claudius de Sainctes, biskup evreuxský a theolog francouzského krále Karla IX. na sněmě Tridentském, praví o smrti Lutherově, maje zření k Hosiovi, ale též opíraje se o své zvláštní zprávy, ve svém spise „De rebus Eucharistiae“ (Parisiis 1575) p. 266: „Ďábel cvičil se sám v rozzuřování a rozjitřování duše, jimiž ve dne i v noci znepokojení a jaksí unešení bývají protivníci sami, jakož i v násilných a náhlých smrtích, jimiž největší část z nich ze světa sprovodil; jako Zwinglia, Luthera, Carolostadia, Empsera, Ocolampadia a

*) Opp. Lutheri vydání Vitemb. z r. 1561. VII. str. 443. sqq.

**) Ap. Majunke, Luthers Lebensende str. 17. 18: Luthers Testament str. 196—198.

jiné. Skrze strašidla a vidění, jakým by byl, chtěl takový duch býti poznán: a to na rozkaz a pokyn Boží se někdy stalo, aby nebylo andělu-satanu dlouho dovoleno vydávati se lživě za ducha Božího. Luther v knize „o pokoutní mši“ uvádí ďábla, který s ním o oběti mše sv. rozmlouvá a pádnější důvody přivádí, nežli on jemu dostiučiniti mohl. Jeho hlas vypisuje tam za tak těžký a silný, za tak hrozně znějící, že v skutku mnohdy se stává, že po noční rozmluvě s ďáblem lidé ráno mrtvými nalezeni bývají, poněvadž jim dech od ďábla utajen bývá. On (Claudius) myslí, že tak Empser a Oecolampadius zahynuli. Přidáváme, že i my věříme, že takto též Luther zahynul, který večer stkvěle pohodovav, na lůžko se položil a ráno zčernalý nalezen jest mrtvý s jazykem vyplazeným jako oběšený člověk.“ (Addamus et nos credere ita quoque extinctum Lutherum: qui cum vespere egregie potus lecto decubisset, mane nigricans inventus est occubuisse, lingua exerta, hominis strangulati instar.)**)

Jan Oldecop rodem z Hildesheimu (nar. 1493), syn tamějšího radního, jenž v letech 1515 a 1516 ve Vitemberku studoval, r. 1527 v Hildesheimě proti Lutherově učení kázal, v císařské službě do Prahy, Mohuče a Španělska povolán byl a 9. ledna 1574 jako děkan hildesheimský umřel, pravi ve svém „denniku,“ (čili annalech), kterýž o událostech svého času vedl, r. 1546, umrtního to roku Lutherova, že Luther „nevyzpovídav se a beze všech svátostí náhlou smrtí umřel“ (ungebichtet und ohne alle sacramente geides dodes gestorven). Dále vyvrací tvrzení Jonasovo, že Luther řekl „Ano“ na jeho otázku, zdaž „chce umřítí na učení, které ve jméně Pána Ježíše hlásal,“ řka: „Ale proti tomu veškerá domácí čeleď a mnozí jiní lidé pravili mně a

*) Majunke. I. Lebensende str. 20. 21; Luthers Testament, str. 199.

vyznali, že Luther dle jejich mínění mrtev byl nalezen. A sice to vyznávají hraběnka Mansfeldská a někteří ze šlechty, že doktora Martina Luthera mrtvého našli.“ (Aber darjegen dat ganze husgesinde und vele andere lude mer geredet und bekennen, de Luther si ores erachtens dot gefunden. Wente dat bestan de graffine von Mansfeld (t. j. nämlich das gestehen die Gräfin von Mansfeld) und itliche vom adel, dat se doctor Martin Luther hebben dot gefunden).

Oldecop doplňuje zprávu „Občana Mansfeldského“ (civis Mansfeldensis). Čeledě, hraběnka Mansfeldská a někteří šlechticové mluvili veřejně, že Luthera mrtvého našli*).

Z kruhů Mansfeldské hraběnky dostaly se zprávy o Lutherově smrti dále do saských šlechtických rodin. Takovým způsobem skrze durinskou šlechtičnu zvěděl je P. Coster, provinciál jesuitů, když r. 1570 do Heiligenstadtu přišel prohlížet kláštera. Mluvě ve svém hollandském spise „Fidei demonstratio,“ který v Antverpách 1584 vyšel a od Petreja Ord. Carth. do latiny přeložen byl, o smrti Lutherově, drží se zprávy Cochlaea a občana Mansfeldského, a praví: „Okolo půlnoci byli zavoláni dva lékaři: totiž M. Šimon Wilt a jiný jakýsi doktor Ludovik, kteří v něm žádné životní stopy nenalezli, nýbrž zkroucená ústa, zčernalé tváře (maxillas nigricantes), krk však červený a docela zpitvořený jakoby jej byl někdo uškrtil. To vyznala jedna šlechtična Eichsfeldská, nedaleko od Durink žijící, když jsem před 13 roky v naší kolleji Heiligenstadtské žil. Lékaři neznajíce příčin tak nešťastné smrti pronesli různé názory, jeden myslil na mrtvici (apoplexia), druhý na zadušení katarem. Ale v pravdě byl od ďábla uškrcen.

V této zprávě jest něčím novým odvolání se na

*) Majunke, Luthers Testament, str. 191—193.

jednu eichsfeldskou šlechtičnu a její výpověď „o červeném a docela zpitvořeném krku, jako by jej byl někdo uškrtil.“ Těchto známek nemohl si P. Coster jinak vyložit, nežli, že „v pravdě od ďábla byl uškrcen“.

U katolíků panoval tedy v 16. století vůbec názor, že Luther od ďábla byl *zardoušen* neb *uškrčen**). Tento názor vznikl nejen z toho, že Luther, jak sám vypravuje, s čertem často se obíral, ale též jmenovitě z události, která krátce před jeho smrtí se zběhla, a již Coelius ve své pohřební řeči na Luthera vypravuje.

Coelius dí**), že Luther několik dní před svou smrtí mu vypravoval, kterak dívaje se k nebi a chtěje se modlit, „viděl ďábla seděti na studni a na něj ústa otvírati;“ což prý jej (Luthera) tak zarmoutilo, že ještě při vzpomínce na to „slzy proléval.“

Ratzeberger, tělesný lékař saského kurfirsta, vy-pisuje v životopise Lutherově obšírněji toto zjevení se čertovo Lutherovi, říká: „Praví se, že Dr. Luther v Eislebách dle svého způsobu večer, nežli si ulehl, svou modlitbu k Bohu v otevřeném okně říkáje, viděl satana na studni, která před jeho hospodou stála, an mu zadek (posteriora) ukazoval a ho tupil, že ničeho nepořídil. To prý vypravoval Luther Jonovi a Michalu Coeliovi“***).

I o tomto zjevení čertově Lutherovi byly pověsti v oběhu, a tudy není se čemu diviti, jestliže mnozí z těch, kteří v jeho učení nevěřili, na základě takového jeho obcování s čertem koečně věřili, že „čert ho vzal.“

Znameníť uherský kardinál a spisovatel *Pazmany*, primas a arcibiskup ostráhomský vypravuje ve svém

*) l. c. Luthers Testament str. 200 poznámka.

**) L. Lebensende, str. 21. 22; 89.

***) l. c. str. 22.

spise: „Vůdce ku pravdě“ (v Trnavě 1620; nové vydání 1766), že okolo r. 1590 při stole biskupa v Štýrském Hradci (který byl spolu místopředsedou císařovým) mluvil s jedním starým pánem, jménem Grienbergerem, vládním kancléřem Jeho Veličenstva, který mu vypravoval, že když jako mladý muž ve Vídni v císařském sekretariátě zaměstnán byl, jeden vznešený pán z Německa (kterého též jménem jmenoval) mu sdělil, kterak jsa pažetem při dvoře hraběte Mansfeldského, očitým svědkem toho byl, jak u večer před Lutherovou smrtí najednou veliký ovčácký pes ku společnosti u stolu, v níž též Luther byl, se vedral, zvíře to, kterého nikdo před tím ani potom neviděl; při jeho vstupu byl Luther studeným potem polit a zvolal: „Což už tak brzo?“. Potom odebral se po stole do svého bytu, v kterém tu noc skončil*).

Luther vypravoval svému příteli Myconiovi, že ďábel v psí podobě dvakráte jej na Wartburku „usmrtiti“ chtěl. (Mycon. Hist. Reform. 42.)

Takovéto pověsti a zprávy o smrti Lutherově byly u katolických spisovatelů roztroušeny, ale vedle nich byly ještě horší pověsti v oběhu, kterak ona smrt se zběhla, avšak katolíci nemajíce řádného základu a nemohouce se na nikoho řádně odvolati, revzali je do svých spisů. „Onen občan Mansfeldský“ nemá o vlastní smrti Lutherově ničeho, leč dva různé názory lékařů. Zprávy Bellarminovy, Hosiovy a Claudiovy de Saintes znějí neurčitě a připouštějí mnoho výkladů. Zpráva Kosterova praví určitě, že Luther vyhlížel, jako by někdo byl jej uškrtil.

§ 2. První autentická zpráva o smrti Lutherově oběšením se z r. 1592.

Spůsob smrti Lutherovy zůstal tajemstvím, ke kterémuž jenom několik osob, jež při jeho smrtelném

*) l. c. str. 200. 201.

lůžku stály, klíč měly. To trvalo přes 40 let až do r. 1592, kde znamenitý katolický obrance čili apologet a dějepisec, oratorian Tomáš *Bozius* (Bozio) povstal a zprávu o smrti Lutherově, od očitého svědka, vlastního jeho služebníka, veřejnosti podal.

Tento služebník byl ještě mladičkým, když jeho pán, Martin Luther, zemřel. Po smrti svého pána opustil blud, navrátil se do lůna katolické církve a vstoupil v přátelské styky s Boziem nebo s jeho přátely, když tento své znamenité dílo: „*De signis ecclesiae*“ (v Římě a Kolíně 1592 a 1593) sepsal. Na základě výpovědi tohoto služebníka praví Bozius v kapitole o smutném konci všech arcibludařů (l. c. T. II. lib. XXIII. cap. 3) takto: „Luther, když se večer skvěle navečeřel a vesel spánku se odevzdal, zahynul téže noci zardoušen. Slyšel jsem to, což dříve sotva tak známo bylo, svědectvím jeho služebníka, který jsa chlapcem tenkrátě mu posluhoval a v dřívějších letech k našim se navrátil, že Luther sám provazem bídnou smrt si učinil; ale hned že byla všem domácím, kteří věc znali, přísaha dána, aby tuto událost neroznášeli, pro čest evangelia“ (*Lutherus, quum vespere laute coenasset, ac laetus somno se dedisset, ea nocte suffocatus interiit. Audivi haud ita pridem compertum testimonio sui familiaris, qui tum puer illi serviebat et superioribus annis ad nostros se recepit, Lutherum sibimetipsi laqueo iniecto necem miserrimam attulisse; sed datum protinus cunctis domesticis rei consciis iusiurandum, ne factum divulgarent*)*).

Tato zpráva, vnějšími i vnitřními důvody zaručená, nalezla u katolických spisovatelů veškerou viru. Nejprve převzal ji *Cornelius a Lapide*, jesuita, do svého okolo r. 1600 složeného komentáře k slovům 2. Petr. 2, 12. (*pseudoprophetae in corruptione sua peribunt*).

*) l. c. str. 25, 26.

Zároveň pojal zprávu Boziovu do svého spisu proti kalvincům*) jesuita *Martin Becanus*, který toho času, co Bozius své dílo v Kolině do tisku dal, tam professorem filosofie byl.

Brzo potom bylo samo znění výpovědi, kterouž sluha Lutherův učinil, známo.

Ona výpověď byla sepsána, v opisech rozšířena, a též do Říma zaslána. Nejprve dal ji vytisknouti Františkán Jindřich *Sedulius*, kterýž si ji ve Freiburgu v Breisgavě opsal, ve svém díle „*Praescriptiones adversus haereses*“ Antverpiae 1606. cap. XVIII. § 27., ujistiv se o její autenticitě, neboť praví, že ji dostal od hodnověrného muže (a fide digno viro).

Tato rozhodná výpověď zní doslovně takto:

Jistého sluhy Martina Luthera, otázaného od jistého zbožného muže na smrt svého pána Martina, upřímná odpověď a pravé vyznání:

„Povzbuzují sice k odvržení všeho strachu před lidskou nevolí neb urážkou a nabádají k náležitému vydání svědectví zbožné vaše prosby: ale mnohem usilovněji dohání mne k tomu účtu k nejvyššímu Božství a všem Svatým. Víím dobře, že všudy jest vzdávati slávu podivným skutkům Božím a mně poslouchati více rozkazu Božího nežli příkazu lidského. Tedy, ačkoli mně velmi těžce Velikáni Německa hrozili, abych nikomu ze smrtelníků hrozný konec svého pána, Martina Luthera, neoznamoval: nezatajím toho přece, ale zjevím to ke cti Kristově a vypravím ke vzdělání veškeré katolické církve, co jsem sám viděl a mezi prvními zvěděl, a knížatům v Eislebách shromážděným oznámil, nejsa nenávisť k nikomu hnán, ani láskou neb přízní povzbuzen. — Stalo se tedy, když Martin Luther jednou mezi znamenitějšími Velikány (Heroes)

*) Opp. Moguntiae. 1631. T. II. p. 460.

své chuti více popustil, skoro opilý od nás spat veden a na lůžko položen byl, že my přáli mu dobrého spánku, odešli pak do své komory a tam tiše usnuli, nic zlého neb osudného netušíce. Ale druhého dne navrátivše se ku pánu, kterému jsme při oblékání pomahávali, viděli jsme — probůh! téhož svého pána Martina vedle jeho lůžka visícího a bídň oběšeného. Při tomto zajisté hrozném pohledu na oběšení byvše nesmírnou hrůzou zachvázeni, nerozpakovali jsme se přece dlouho; spěchali jsme k jeho včerejším spolupitákům a knížatům a oznámili jim bídňý konec Lutherův. Oni ne menším, nežli my, strachem byvše zachvázeni, začali všechno slibovati a mnoho domlouvati: především abychom o věci stále a věrně mlčeli, by nic na jevo nevyšlo; pak abychom ohyzdnou mrtvolu Lutherovu provazu zbavili a na lůžko položili; a konečně abychom mezi lidem rozšířovali, že můj pán, Martin, náhlou smrtí z tohoto světa odešel: což na prosbu oněch knížat, a ne jinak, nežli jakož onino strážcové u Božího Hrobu, velikými sliby jsouce porušeni, byli bychom činili, — kdyby jakási nepřemožitelná síla pravdy jinak nebyla přesvědčila: která sice ze strachu před lidmi, neb z úcty, neb nadějí na zisk někdy tlačena býti může, ale pro pichlavý osten náboženství nebo svědomí navždy potlačena býti nemůže“ *).

*) Latinské původní znění jest takto:

Cubicularii cujusdam Martini Lutheri, religiose a pio quodam viro super eiusdem domini sui Martini morte interrogati, ingenua responsio et vera confessio:

„Dant quidem calcar ad abrumpendum omnem humanae indignationis seu offensae metum et ad debitum veritati perhibendum testimonium addunt religiosae vestrae praeces: sed longe vehementius eodem me impellit summi Numinis Divorumque omnium reverentia. Neque enim ignoro mirabilibus Dei operibus suam ubique tribuendam esse gloriam, meque

Theodor *Petrejus*, mnich řádu kartusiánského, přijal hlavní místo výpovědi onoho služebníka Lutherova o oběšení se tohoto do svého spisu „Catalogus haereti-

divino magis praecepto quam humano debere parere mandato. Proinde, licet gravissime interminati sunt Germaniae Heroës, ne mortalium cuiquam horrendum domini mei Martini Lutheri exitum eliminarem: non celabo tamen, sed ad Christi gloriam revelabo et ad totius Reipublicae Catholicae aedificationem propalabo, quod ipse vidi et in primis comperi. ipsisque Principibus viris Islebii congregatis enunciavi. nullius odio lacesitus, nullius amore aut favore provocatus. — Contigit itaque cum Martinus Lutherus aliquando inter illustriores Germaniae Heroës Islebii genio suo largius indulisset et plane obrutus potu cubitum a nobis ductus, atque in lectulum foret compositus, ut nos ei salutarem quietem peccati in nostrum abiremus conclave, ibique nihil sinistre vel ominantes vel suspicantes, placide obdormiremus. Postridie vero ad dominum reversi, quocum solemus in vestitu operam daturi, vidimus — proh dolor! — eundem dominum nostrum Martinum juxta lectum suum pensilem et misere strangulatum. Ad quod sane horribile spectaculum suspēndii ingenti perculsi pavore, non diu tamen haesitantes, ad hesternos eius compotores et Principes viros prorupimus eisque execrabilem Lutheri exitum indicavimus. Illi porro non leviori quam nos formidine perterriti, omnia polliceri, multaue obtestari coeperunt: primum omnium, ut rem constanti ac fideli premeremus silentio, nequid in lucem proferretur: tum ut expeditum laqueo foedum Lutheri cadaver in lectum collocarem, denique in hominum vulgus spargeremus, dominum meum Martinum repentina morte ex hac vita discessisse: id quod et precibus illorum Principum et non secus quam adhibiti Dominico monumento vigiles, amplis corrupti promissis facturi eramus. — nisi vis quaedam insuperabilis veritatis aliud persuasisset: quae vel hominum metu seu reverentia vel lucri spe aliquamdiu quidem premi potest, sed extimulante religionis, vel conscientiae oestro, in perpetuum opprimi non potest.“ Ex opere Sedulii „Praescriptiones adv. haereses“ Antverp. 1606. cap. XVIII. § 27; ap. Májunke, Luthers Lebensende p. 94. 95., p. 28. n. 1.; Luthers Testament str. 207–209.

corum," který v Kolíně r. 1629 vyšel, a připojuje k tomu ze své strany (pag. 120): „což i já v pravém jistém spise naší kolínské knihovny poznamenáno jsem viděl“ (quod et ego in iusto quodam bibliothecae nostrae Coloniensis scripto consignatum vidi)*. Při tom jest uvážiti, že spis Petrejův jakož i díla, Boziovo a Seduliovo, troji approbace dosáhly: státní, t. j. císařské a dvoji církevní, totiž biskupské a od vrchních řeholních.

V žádném případě nebyla by žádná z těchto approbací byla udělena, kdyby censorové nebyli bývali přesvědčeni, že auktorové mají pravdu se svými zprávami, které ve světě největší podivení zbuditi musily.

Spisovatelé v 17. století, majíce zase troji onu approbaci, přijali zprávu Seduliovu beze všech rozpaků do svých spisů, jako znamenitý kazatel Maenhard, O. S. F., Martin z Cochema, Hollanďan Petr de la Faille a jiní**).

Z uvedené výpovědi sluhy Lutherova jest pochopitelné, proč dle „zprávy jistého Mansfeldského občana“ přivolání lékaři teprve po smrti Lutherově k jeho lůžku se dostavili a pokusy na jeho obživení činili. Tato výpověď vykládá onu nápadnou okolnost, kterou též „Historie“ uvádí, že mrtvola z lehátka (sofa), kde byla nalezena, na lůžko z peřin (rychle připravené) přenesena byla.

Ze všeho jest patrné, že služebníci o hlavní věci mlčeli; ale jak to u služebníků, kteří nějakou důležitou tajnost vědí, bývá, přece něco sem tam naznačovali, a o některých vedlejších věcech docela nemlčeli, jako o pokusech obživit mrtvolu a jejím přenesení; podobně lékaři, lékárník a hraběnka Mansfeldská nemlčeli o tom,

*. Ap. Majunke Luthers Lebensende str. 28; Luthers Testament str. 211.

**.) Luthers Testament str. 211—225.

co viděli a činili. Na tyto okolnosti musila mít „Historie“ ohled a vyložiti je nevinným způsobem pro ty, kdož jí věřiti chtěli.

§ 3. Vnitřní rozervanost Lutherova a jeho myšlenky na samovraždu.

Luther byl ve svém srdci a svých útrokách celý rozervaný. O tom nebudeme se rozepisovati, že byl mnichem, který své Bohu slavně učiněné sliby zrušil, s jeptiškou Kateřinou z Bory se oženil, čtyři děti s ní měl a špatný příklad jiným kněžím a mnichům dal, kteříž ho následovali a také se oženili. Toto všechno musilo ho často jako bolestný osten píchat.

Luther domníval se, že vystoupiv proti katolické církvi a papežství, obé za svého života dokonale zničí, ale viděl opak toho: papežství a sněm Tridentský rostly, ale jeho věc byla v úpadku. S hrůzou viděl ovoce převratu, který způsobil: mravy a společenský život jeho stoupenců zdivočily; neřesti a ohavnosti rozmáhaly se. Knižeti anhaltskému Jiřímu psal: „Žijeme v Sodomě a Babyloně, všechno stává se denně horším.“

Se svými starými druhy a bojovníky žil v samých sporech, poněvadž všech jeho výpovědí a výkladů Písma sv. uznávati nechtěli. Každý jejich odpor jej rozčiloval.

Od r. 1526 zlobí se Luther na celý svět. V listech a kázáních nařiká na to, že jeho evangeliem se opovrhne; nařiká na šlechtu, občany, sedláky, jenom na zeměpána nenařiká, poněvadž jeho ochrany potřeboval. Jeho oblíbenost u lidu sahá sotva přes rok 1525 a skončila se selskou válkou, v které krev tisícův a tisícův na jeho duši lpěla. Ovoce jeho vzpoury: církevní statky, přivlastnili si knížata a šlechta, ale o Luthera dále nedbali. Když byla jednou při stole řeč o výroku Jeremiášově, jimž den svého narození proklínal, a Lu-

ther byl otázan, nejsou-li takové řeči hříchem, odpověděl: „Jest pravé mručení Jeremiášovo.“ „Musíme někdy Boha takovými řečmi „zbuditi.“ Potom pokračuje: „Mrzí to člověka, když to s věcí upřímně míní, ale ona se nedaří. I já nespouštím se myšlének, že bych si přál a chtěl, abych této věci nikdy nebyl započal. Item chtěl bych raději býti mrtvým, nežli že vidím, anoť opovrhuje se slovem Božím a jeho věrnými služebníky“ *). Tak odsoudil reformator sám svou reformaci.

Ve své domácnosti byl Luther pod pantoflem své manželky, kterou nazýval žertovně „svým pánem,“ aby posměchu jiných ušel. Jeho manželství, jakož sňatky duchovních a mnichů vůbec nebyly před zákonem za manželství pokládány, ale za souložnictví. Právníci učili dále, jakoby „čistého evangelia Lutherova“ nebylo, i ve Viteemberku, že manželství duchovních není v podstatě ničím jiným nežli souložnictvím. Proto po smrti takových duchovních nechtěli příbuzní jejich děti připustiti k dědictví, které si sami vzali **). I dítky Lutherovy byly po zákonu nemanželské, dorůstaly a činily jemu starosti. Luther pomohl si zde násilím proti zákonu. Ve své závěti obrátil se na kurfirsta a učinil jej vykonavatelem čili exekutorem své poslední vůle. Kurfirst potvrdil závěť a dodal, že má platiti, třeba některé právní formality chyběly.

Ve své rozervanosti a rozčilenosti opustil Luther ženu a děti a zanechal je ve Viteemberku. V pohřební řeči pravil Bugenhagen 22. února: „Byla zde znamení, že náš milý otec Dr. Martinus do lepšího života se odstěhuje; nebo tento celý rok říkával nám, že na jiné místo se odebrati chce; a také odcházal častěji v tomto

*) Tischreden, ed. Eisleben 1569 str. 185.

***) Srv. na př. Corp. Reform. III. 366. z r. 1537.

roce před svou smrtí, nežli před tím v mnohých letech; totiž do své vlasti, do Mansfelda, k biskupu do Žiče, do Meziboru, do Halle.“ Bugenhagen prozrazuje dále ve své řeči, že Luther v posledních měsících svého života často říkával, že si přeje rozloučiti se brzo „s tímto slzavým údolím“; že nemůže „nic více činiti zde na zemi“; že není „více ku prospěchu“; nechť se za něho více nemodlí, aby déle žil.

Před r. 1530 prorokoval Luther: „Obírejme se ještě dvě léta s evangeliem, a uvidíš, kde budou papež, biskupové, pop, mnich, jeptiška, mše, kutna, kappa, tonsura a veškeren červ a vřed papežského regimentu“ *).

„Dvě léta“ po dvou letech utíkala, papežství stávalo se vždy silnějším, avšak lutheránství ubývalo. Konečně spokojil se Luther proroctvím, že svou smrtí papeže zabije: „Pestis eram vivens, moriens ero mors tua, Papa!“ (Morem byl jsem živý, umírající budu smrtí tvou, papeži!) A prorokoval falešně.

Jeho rozervanost rostla, čert se mu zjevoval, a konečně pokládal čerta za mocnějšího nežli Boha, a napomínal před svou smrtí přívržence své, řka: „Modlete se za našeho Pána Boha a jeho Evangelium; neboť sněm Tridentický a krutý papež zle hněvají se na něho“ **).

Ve svém spise z r. 1533 „o pokoutní mši“ Luther praví: že čert jej v disputaci přemohl a že „tenkráté zvěděl,“ kterak se to děje, že po prudké hádce s čer-

*) Tom. 2. jun. germ. fol. 69a; Majunke l. c. 49.

**) „Historia“ ap. Majunke appd. str. 60. — Ve všeobecném dějepise Beckerově (ed. Loebel. 1837. VII. str. 287.) jest slovíčko: „für“ (za) zfalšováno a proměněno v: „zu“ (k) k Bohu. „Orate pro Deo“ bylo přátelům reformace tak podivným, že již Sleidan (Commentarii de statu religionis. 1555) je zfalšoval v „Orate Deum“ (Proste Boha).

tem „lidé druhý den ráno mrtvými v posteli nalezeni bývají.“ Čert může, tak pokračuje, „tělo uškrtiti;“ ale on může též „duši hádkou tak úzkostlivou učiniti, že musí v okamžení z těla vyjít; jak mně samému by se častokráte bylo téměř přihodilo.“

Za tohoto rozervaného stavu, který se patrně úplně choromyslnosti blížil, není se čemu diviti, že jeho přátelé, aby Luther si sám něco zlého neučinil a na sebe zoufale nesáhl, v posledních letech jeho života ustanovili u něho zvláštního služebníka, který by na něj pozor měl. Toho bylo tím více třeba, poněvadž myšlenky na sebevraždu jemu často připadávaly.

Když jednou r. 1541 u stolu farář z Gubena vypravoval, že často, když nůž do ruky vzal, od ďábla byl pokoušen, aby se zapíchl, nebo když viděl niti, aby je sebral a svinul z nich provaz, na němž by se oběsil, odpověděl Luther: „To se mně též stávalo, že když jsem nůž do ruky vzal, mně též takovéto zlé myšlenky připadaly“ *)

Rozervaný opustil Vitemberk a cestoval do Eisleb. V Halle dopálil ho pohled na mnichy, které tam v hábitě viděl, tak, že 25. ledna 1546 s kazatelny městskou radu napomínal, aby „tý kluky, prašivé a všivé mnichy z města vyhnala“ **). Na další cestě dopálili ho židé, proti nimž již dříve lid vyzýval, aby jejich synagogy vypáleny, domy zbořeny a všechny peníze a klenoty jim odňaty, a oni sami jako vztekli psi vyhnáni byli. Nyní chtěl proti židům s kazatelny působiti. Rozervaný přišel do Eisleb rovnat hrobat; rovnání se mu nepodařilo, ačkoli pletichami svými jednoho z právníků, kterýž jinak smýšlel nežli on, z rady hrobat

*) Tischreden. Eisleben. 1569 str. 277. a.

***) Janssen: Gesch. des deutschen Volkes. III. 548. (Freiburg in Br. 1883).

odstranil. Ďábel zjevil se mu na studni, otevřel na něj ústa a ukázal mu zadek (posteriora), tedy smál se mu, že Lutherovo dílo se nezdařilo. Luther vyslovil se sice s důvěrou ke svým přátelům, že „Bůh bude mocnější nežli satan,“ ale pravil to již „se slzami“ v očích, a konečně vyslovil až ono hrozné rouhání: „Modlete se za Boha.“

Tato rozervanost a tento nedostatek pravé křesťanské důvěry v Boha, která ďábla se nebojí, vedly ho k zoufalství. On, který „papeže na klíčích oběsiti“*) chtěl, oběsil se konečně sám za několik dní potom, když čerta na studni byl viděl. (Dok. bud.)

K R O N I K A.

I. Mnoho-li činí doplňky kongruy na základě zákona z 19. dubna 1885?

Ačkoli kongrua od r. 1885 zákonem ustanovená pro světské správce duchovní nazývá se jen provisorní, nelze přece zneuznati, že zákonem tímto hmotné poměry duchovenstva valně se zlepšily. To uznal i slovnutný konservativec, dvorní a soudní advokát Dr. Victor von *Fuchs*, an v sezení říšské rady ve Vídni 1. července 1891 za příležitosti debaty o tak zvaném příspěvku k matici náboženské (Religionsfondsbeitrag) slova se ujal.

Týž pracně sestavil číslice o doplňku kongruy, jehož duchovenstvo požívalo před rokem 1885 a pak číslice kongruového doplňku nynějšího v roce 1891, při čemž ovšem zřetel vzat též k zákonu z r. 1890, jimžto kongrua Expositív o 100 zl. ročně byla zvýšena. Í objevují se následující cifry:

*) Tischreden v Lauterbachově Tagebuch. Dresden. 1872. str. 30; Majunke l. c. str. 53.

jeho „Marianské Listy“ sloučeny s Lilií sv. Josefa v jedno, a „Lilie sv. Josefa“ vychází jako měsíčník. Na obojí tento měsíčník předplácí se ročně po 1 zl. 20 kr., v administraci v Brně, Křídlovická ulice č. 32. První měsíčník pořádají Jan Hejtmánek a F. Schmidt. Druhý pořádá Fr. Klíma. – Na str. 9. při „vlasti“ jest doplniti jméno zakladatele a redaktora Tomáše Škrdle.

Konečně na str. 11. jest s radostí dosvědčiti, že hlasy neumlkly, nýbrž vydáním nových dvou knížek se ozvaly.

Smrť Lutherova.

Sepsal Dr. *František Xav. Kryštůfek*, c. k. řádný professor církevních dějin při c. k. české theologické fakultě v Praze.

(Pokrač.)

§ 4. Obrana Luthera se strany protestantů na odhalení od katolíkův učiněná.

Ačkoliv odhalení sluhovo o oběšení se Lutherově již r. 1592 na světlo vydáno bylo, vyšla proti tomu obrana teprv r. 1635 v Hamburku pod názvem „Lutherus Defensus. Das ist: Gründliche Widerlegung dessen, was die Päbstler d. Lutheri Person fürwerffen“ etc. od Jana *Müllera*, pastora při hlavním chrámě sv. Petra v Hamburku.

Müller uvádí v jmenovaném spise zprávy katolických spisovatelův o smrti Lutherově i tu, „že vzal provaz a bídně se oběsil, a že bylo služebníkům v domě nařizeno, aby ke cti Evangelia o tom mlčeli.“ A odpovídá na ně takto: „To není nic nového, že po smrti Lutherově takové lži se vymýšlely, když již za jeho života se to dělo. On sám ve svých spisech poznamenal ‚Vlašský lžespis‘ (Welsche Lügenschrifft), který v Římě o jeho smrti vyšel. Tento lžespis pravil: ‚Mar-

tin Luther rozstonal^{se}, žádal nejsv. Svátost, kterou také přijal, a pak umřel. Ve své nemoci poručil, aby jeho tělo na oltář položeno bylo, a aby se mu lidé jako Bohu klanili. Ale Bůh učinil jinak. Když tělo Lutherovo bylo pochováno, nastal pekelný hřmot, a tu viděli lidé, pozdvihnouce oči k nebesům, v oblacích sv. Hostii, kterouž onen nehodný muž nehodně přijal, a odevzdali ji s velikou nábožností opět na posvátné místo; potom přestalo onen den hřmoci. Následující noc povstal ještě větší hřmot na místě, kde Luther byl pochován. Lidé vstali, báli se a otevřeli druhého dne hrob Lutherův, v němž však nebylo více jeho tělo, ale plno ohyždného smradu, z něhož všichni okolo stojící se rozstotali; čímž mnozí svůj život polepšili a ku pravé víře (katolické) se navrátili.

„Tento lžespis dostal Luther do rukou, potvrdil 21. března 1545, že jej obdržel, dělal si z něho žerty a přál papežencům, aby se od své cesty odvrátili“.

Müller citovav tento lžespis s potvrzením Lutherovým pokračuje takto dále: „Kterak to vlastně se smrtí Lutherovou bylo, složili krátce Justus Jonas a Michal Coelius a jiní, kteříž jako živí svědkové při ní byli, jejich popis zní takto“:

Teď následuje doslovně často jmenovaná „Historie“ a pak poukaz na Thuana.

Onen „Lžespis“ vytištěný rok před smrtí Lutherovou celým svým obsahem prozrazuje se jako spis, který Luther sám neb „někdo z jeho učenníků“ (vel aliquis ex suis) spáchali, a za místo tisku Řím na oklamání lidu připojili; tak soudili katoličtí vrstevníci.*)

*) Srv. Seckendorfovu Hist. Luther. III. p. 580. (Lips. 1694); Majunke. l. c. str. 33. n. 1. — Takový podvod jest věcí u protestantův obyčejnou; páchali jej švédský král Gustav Adolf, pruský král Fridrich II., připisujíce katolíkům paličské spisy, které sami složili nebo složiti dali, s místem tisku

Ostatně tento „Lžespis“ nemá co činiti se smrtí Lutherovou.

„Historia“, jak ukážeme, nedokazuje ničeho, a s podivením jest, že Müller, který katolickou literaturu v tomto ohledě zná, Sedulia nejmenuje a nepraví, že Luthera hájí proti výpovědi jeho vlastního sluhy, který jej mezi prvními oběšeného viděl. To jest rozhodující okolnost a jádro věci; ale naše podivení zmizí, když uvážíme, že Müller nemoha toto tvrzení vyvrátiti, raději je přešel.

Co se týká Thuana (de Thou), byl lo francouzský gallikán, který ve svém velikém dějepisném díle r. 1625 ve Frankfurtě vyšlém několik jenom řádek smrti Lutherově věnoval, a při tom „Historie“ následoval, nejmenovav ji.

Müllerova kniha byla přes sto let hlavním pramenem lutherské obrany, a všichni katoličtí spisovatelé byli od lutheránských kazatelů na Müllera odkazováni, který prý Luthera a jeho Kateřinu tak krásně očistil.

Po 30tileté válce vydal jesuita Karel z Kreutzenu z východního Pruska odpověď na knihu Müllerovu, která r. 1655 v Braunsberku vytištěna byla pod názvem: „Der Unverthädigte Luther, entgegengesetzt dem Verthädigten Luther Johannes Mülleri“ (Neobhájený Luther, naproti hájenému Lutherovi Jana Müllera). Tato kniha ztratila se, a nelze jí nikde, ani v Braunsberku, dostat. Pavel Majunke psal o ni dvěma bibliotekářům rakouských a ruských knihoven, kteří mu odpověděli, že kniha „asi před 200 lety od protestantův

Řím, Kolín atd., a za našeho času jednali takto „kulturní bojovníci“ v Prusku a Německu. V Čechách viděl jsem sám rozšiřovati protestantské bible a měl je v ruce, v nichž na prvním titulním listě bylo neznačeno místo tisku: „Praha“, a na konci bible byla posledním řádkem udána „berlínská knih-tiskárna.“ Tak klamou protestanté v Čechách lid.

úplně skoupena a nadobro zničena býti musila“. Z toho jest viděti, že do živého řala, a proto od protestantů zničena byla.

Svrchu jmenovaný Müller vydal proti ní obranu pod názvem: *Defensio Lutheri Defensi. Das ist: Der Wohlvertheidigte Luther entgegengesetzt dem Unvertheidigten Luther des Preussischen Jesuiten P. Carll von Kreutzen. Hamburg 1659.* (Obrana hájeného Lutheru. To jest: Dobře hájený Luther proti nehájenému Lutherovi pruského jesuity P. Karla z Kreutzenu.)

V předmluvě praví Müller, že „Kreutzen se domnívá, jakoby Lutheru tak začernil, že jest nadobro poražen, kdežto hanebnými lžemi a pomluvami se ho dotýkal, jej za sodomského hříšníka a prznitele jeptišek rozkřikoval, kterého ďábel splodil, který též ďábla za učitele měl, který se konečně sám oběsil, a jehož čerti v podobě krkavců ke hrobu doprovázeli.“

Jesuita dává, jak viděti, pěkných názvů Lutherovi; jeho kapitola o smrti Lutherově byla asi drastickou. Müller klade Kreutzenovi tato slova do úst: „Někteří praví ne nadarmo, že se oběsil, ale že to bylo zakázáno zjeviti; byl asi zuřivcem a bláznem, když kázal modliti se za našeho Pána Boha a jeho Evangelium.“

Když Kreutzen tvrdí, že „někteří ne nadarmo praví“, měl před sebou patrně prameny ještě jiné, nežli výpověď onoho služebníka.

A kterak vyvrací Müller Kreutzena? velmi bídně; praví: „Kdyby o P. Kreutzenovi se vypravovalo, že se oběsil, bylo by to již dokázáno? Že jesuité v Anglii pro jejich zrádné činy oběšeni byli, jest jisto; chtějí-li míti společnost, na Lutherovi jí nenaleznou. Kdo viděl, že se Luther oběsil: pojmenuj lidi, kterým bylo zakázáno to zjeviti: kterak to zvěděl P. Kreutzen?“

Slabost Müllerových důkazů bije do očí; kdo viděl Luthera oběšeného? Jeho vlastní služebník, o němž Müller ničeho vědět nechce a o němž přece vědět musil. — Komu to bylo zakázáno? služebníkům, kteříž jej oběšeného našli.

Jako Müller vede si „Historisch-kritisches Wörterbuch“ (Historicko-kritický slovník) od Bayle-Gottscheda (Leipzig 1743), jenž praví při článku „Luther“: že to „nebyli neznámí lidé, ale velmi znamenití spisovatelé“, kteří „nepravdy“ o smrti Lutherově rozšiřovali; a uvádí citát z Cornelia a Lapide, v němž jest řeč o sluhovi Lutherově, a ukazuje proti této domnělé nepravdě na „Vlašský lžespis“ a „Historii“.

Seckendorf praví ve své veliké „Historia Lutheranismi“ (Lipsko 1694), že by to bylo pro něj „věcí opovržlivou“, kdyby se obíral zprávami, které z katolické strany o smrti Lutherově rozšířeny byly; avšak hlavní věci pohodlně takto pomíjeje, polemisuje přece velmi obšírně proti katolickým spisovatelům o pohřbu Lutherově, po kterém katolíkům nic nebylo a není.

Dne 18. února 1746 byla slavena dvousetletá památka Lutherova úmrtí. Tenkrát vyšlo sedm spisů na oslavu Lutherovu, z nichž nejznamenitější jest kniha vitemberského generálního superintendenta Hofmanna: „Memoria saecularis funeris et sepulcri Dr. Martini Lutheri. Wittenbergae 1746.“ A co tam čteme o smrti Lutherově na obranu proti Boziově a vlastnímu sluhovi Lutherovu? Docela ničeho. Spisovatel odbyl věc zcela pohodlně. Hned ve svém úvodě praví: „Pomluvy, kterými stádo papežovo smrt b. (i. e. beati = blahoslaveného) Luthera přetichou haněti se snaží, jsou zde: však s tím výsledkem, že patrný nesouhlas, nesmyslnost vypravování, věrolomnost uvedených svědkův jsou neomylným znamením, že nic jiného nepřinášejí nežli lži, a že schválně vymyšleny byly“. Jeho „úkol“ nedovoluje mu

prý obíratí se „s bájemi“ o smrti Lutherově, ačkoli „daleko i široko rozšířeny jsou“ (*passim divulgatas*), aby neuváděl věci, které by úsměch a nelibost vzbuzovaly; sotva bude druhý znamenitý muž, o jehož konci „pekelný duch více nejistých, pochybných, sobě odporujících a falešných pověstí rozšířiti se snažil nežli o Lutherovi“. „Tuto práci přenecháme jinému, jehož snahy předbíhati nechceme. Naším úkolem bude o pohřbu a hrobu Megalandrově (t. j. Velikánově) vykládati a ukázati, kolik bájí jest, a jak veliké nespravedlnosti, kterými pohřeb a hrob b. Luthera do opovržení přivésti se snaží lidé papežské pověře oddaní a jiní zlým duchem k naší církvi zaujatí“. Potom dokazuje Hofmann přebírně, že Luther „bez zápachu a krkavců“ pochován byl, a vyvrací námitku některých papežských spisovatelů, že Luther jako bohatý muž s velikou slávou a ne jako chudý apoštol s prostou jednoduchostí byl pochován. S těmito malichernostmi obírá se Hofmann, ale „daleko široko rozšířené pomluvy“ pomijí, a o služebníku Lutherově, který svého pána oběšeného viděl, není v knize ani slova. A onen „Jiný“, kterého Hofmann předbíhati nechtěl, nedostavil se posud. Hofmann nezná neb lépe nechce znáti Sedulia a listinu o oběšení se Lutherově.

V minulém století liché a nevěrecké osvěty opavovali protestanté dějepisné pole nadobro, smrt Lutherova vyličovala se za svatou, a katolíci mlčeli.

Na oslavu třistaleté památky úmrtí Lutherova vyšlo zase několik pamětních spisů, z nichž byla nejrozšířenější kniha od Pasiga: „Dr. Martin Luthers letzte Lebensstage, Tod und Begräbniss“. Leipz. 1846.

Spisovatel praví v úvodě: „Nepouštěli jsme se do toho, abychom lživé a pomlouvačné zprávy o smrti Lutherově a pohřbu, které z římské strany jmenovitě od Bellarmina, Thyraea, Cochlaea, Maimburga a jiných

rozšířeny byly, vyvracovali, poněvadž jsou tak zpozdilé a nechutné, že samy sebou se vyvracejí, a jen tomu jest se diviti, kterak lidé, kteříž učenci býti chtějí, tak nesmyslným lžem věřiti mohli.“

V jiném spisu z r. 1846 od Meurera: „Luthers letzte Lebensstage, Tod und Begräbniss“. Dresden. 1846 čte se: „Od veškerého bláta, které Lutherovi nepřátelé živě na jeho poslední dni života naházeli, obmyly jej pravé dějiny dávno tak čistě, že by to bylo marnou prací ještě jediného o tom slova ztrácti, kdyby třeba opět jednou stará lež znova vyložena byla.“

My zde vidíme postup: Müller hájil, ač nešťastně, Luthera, že se neoběsil; Hofmann ponechává tuto obranu „Jinému“; tento „Jiný“ nepřišel; v 18. století praví protestant⁴, že ony pomluvy samy sebou se vyvracejí, a že pravé dějiny dávno obmyly Luthera; kdežto přece sluhy Lutherova nikdo nevyvrátil, a všichni jemu se vyhýbají vidouce v něm důkaz nepřekonatelný. A konečně r. 1883 praví Köstlin ke konci své brožury proti Janssenovi („Luther und Janssen, der deutsche Reformator und ein ultramontaner Historiker. Halle 1883“): „O tom, co Luther (krátce před svou smrtí) mluvil, máme ještě zápisky, kteréž o jeho posledních hodinách hned potom učiněny byly (t. „Historii“), o jejichž hodnověrnosti ještě nikdo pochybovati nemohl“. Takováto výpověď jest vrcholem drzosti.

Protestanté věděli r. 1846 ještě dobře „o nepřiznivých zprávách o smrti Lutherově“, bohužel však katolíci zapomněli na ně nadobro: ani wtopy po nich není u Alzoga, Riffela, Döllingera, Rittera, Moehlera, Hergenroethera, Brücka atd. Teprve Pavel *Majunke* vyrval je svým spisem „Luthers Lebensende“. Mainz 1891. 5 Aufl., úplnému zapomenutí, sestavil je chronologicky v původním znění a objasnil všestranně. My jsme smrt Lutherovu oběšením na základě těchto nepopíratelných

zpráv, jmenovitě na základě výpovědi sluhy Dr. Luthera přijali do svého „Všeobecného církevního dějepisu“.

(Dok. bud.)

Svěcení vody tříkrálové.

Napsal Dr. *Josef Kupka*, professor pastorálky v Brně.

(Dokonč.)

Církev řecká oslavuje o slavnosti Zjevení Páně výhradně křest Spasitelův v Jordáně*). Proto také jmenuje se svátek tento v *Menologium Basilianum*: „baptismus Domini Nostri J. Christi.“ Z toho vyvinul se obyčej na památku křtu Kristova křtiti toho dne slavně katechumeny. A poněvadž křest se často jmenuje φωῶς, φωτισμα lumen, illuminatio, nazývala se i slavnost Zjevení Páně v přeneseném smyslu τὰ φῶτα, ἡμέρα τῶν φωτῶν, „dies luminum.“ Tak praví sv. *Řehoř Naz.* ve své 39. řeči: „Neboť svatý den „svíček“**), k němuž jsme dospěli a který den dobrodiním Božím slavíme, původ od Kristova křtu béře“. Podobný název nalézáme u sv. *Řehoře Nyss.* (de baptismo Christi): „In diem luminum, in quo baptizatus est Dominus noster.“***) Z těchto názvů, jakož i mnohých míst ve spisech sv. Otců zřejmě vysvítá, že církev východní se zálibou tento den k udělování křtu volila a později jediným slavným dnem křestným ustanovila.

Poněvadž staročeský název svátku Tři Králů byl „svíčky“ †), kterýžto název z řeckého pojmenování „τα

*) Nilles l. c. I. pag. 57.

**) Název staročeský.

***) Apud Bingham Orig. eccl. tom. IX. pag. 81.

†) Vincenc Brandl ve svém glossáři praví: veškerá historická data bijí na den tři králů t. j. na den 6. ledna; tak na př. Boží křtění — epiphania stotožňuje se s názvem svíčky. (Priv. Tov. 149 circa 1474) atd.

Smrť Lutherova.

Sepsal Dr. *František Xav. Kryštůfek*, c. k. řádný professor církevních dějin při c. k. české theologické fakultě v Praze.

(Pokrač.)

§ 5. První protestantské zprávy o smrti Lutherově.

1. Kazatel *Jonas*, který Luthera z Halle do Eisleb doprovázel, podal ráno dne 18. února 1546 první zprávu o smrti Lutherově saskému kurfirstu, který v oněch dnech v Torgavě sídlil.

Zpráva shoduje se v celku s „Historií“ v následujícím paragrafě uvedenou. Mezi jiným praví se v ní, že „v komoře, v níž Luther spal, a která vedle světnice byla, s ním ještě spali: jeho služebník Ambrož, on, Jonas, Lutherovi dva synové, Martin a Pavel, a ještě jeden nebo dva jeho sloužící“; což ve zprávě ještě jednou se opakuje. Když bylo Lutherovi velmi zle, zavolali po jedné hodině v noci na rychlo oba lékaře z města, kteří hned přišli, pak dali vzbuditi hraběte Albrechta z Mansfelda, který brzo s hraběnkou přiběhl. Luther skončil „asi mezi 2. a 3. hodinou v noci k ránu“ (ungefährlich zwischen zweyen und dreyen in der Nacht gegen den Morgen). „Hrabě Albrecht, hraběnka a pán ze Schwartzburgu byli dosti časně při tom, dilem přišli až ke konci“ (sind zeitlich genug da gewesen, zum theil zum ende kommen). „Datum na rychlo v Eislebách, ve čtvrtek po Valentinovi, o čtvrté*) hodině ráno, (um vier Uhr frühe) dne 18. února 1546“.

Následují dvě doložky čili dvě postscripta.

a) „Spolu oznamuji, že Dr. Martin každou neděli krátké kázání měl, a tyto tři neděle dvakrát absoluci obdržel a přijímal“.

*) V originálu stojí slovo: „vier“ (o 4. hodině) nad přetrženým slovem: „fünf“ (o 5. hodině).

b) „Tento list diktoval jsem na rychlo tajemniku hraběte Albrechta o 4. hodině, poněvadž jsme pro zármutek sami všechno psáti nemohli“ *).

Čtenář listu Jonasova přichází sám od sebe hned na myšlénku, že pisatel byv s listem hotov, zpomněl si, jaká by to byla neslušnost, aby „zbožný muž“ bez svátosti umírajících umřel; proto praví v první doložce, „že Luther tyto tři neděle dvakráte rozhřešení dostal a přijímal“ (diese drey wochen zwier absolution empfangen und communicirt). Touto doložkou připouští Jonas zrovna náhlou smrt. Zajisté jest každému s podivením, že umírající, dle zprávy dlouho umíraje, při vědomí plném jsa, krásné řeči mluvě a u lože maje svého eislebského zpovědníka Coelia**) — přece svátostmi zaopatřen nebyl.

Že by v „komoře“ byli leželi: Jonas, služebník Ambrož, Lutherovi synové, Martin a Pavel, ještě s jedním nebo dvěma služebníky, jest hrubou lží; neboť v komoře, v které lůžko Lutherovo se nalezalo (vedle větší světnice), nemohou čtyři osoby ležeti, nerceme sedm, jak se může každý na vlastní oči ještě dnešního dne přesvědčiti. Tuto lež napsal Jonas proto, poněvadž se bál kurfirstových výčitek, že svého mistra nehlídali, který na myšlénky samovražděné si naříkal a protož od r. 1543. zvláštního služebníka dostal, aby týž „ho střežil“.

List Jonasův praví jako „Historie“, kterouž v § 6. uvedeme a posoudíme, že Luther neumřel na svém obyčejném lůžku v komoře, ale ve vedlejší světnici na lehátko (sofa) po mnohém sem a tam chození.

Luther zemřel „asi mezi 2. a 3. hodinou v noci“. Již slovíčko „asi“ (ungefährlich) jest náramně podezřelé.

*) Viz celý list Jonasův ap. Majunke: Luthers Testament an die deutsche Nation, str. 113—117.

**) Fabricius: Centifolium Lutheranum. Hamb. 1728, str. 497.

U velikých mužův a nám drahých osob víme na většinu, kdy skonali. Zde nevěděli, kdy Luther skončil; ale co se na př. o 1 hodině stalo, věděli velmi dobře.

Proti Jonasově zprávě o hodině smrti Lutherovy stojí jiná protestantská zpráva. Roku 1572. vyšla v Eislebách „Mansfeldská kronika“ (Mansfeldische Chronik) *Cyriaka Spangenberg*a, který v ní výslovně praví k roku 1546., že Luther 18. února „k ránu v Kristu blaženě usnul“ (gegen Tage in Christo seliglich entschlafen (l. c. fol. 447).

Cyriakus Spangenberg byl syn superintendenta Spangenberg^a, kterýžto posledním působením Lutherovým r. 1546. do Eisleb přišel. Cyriakus, který později v Eislebách a pak v Mansfeldě — po boku Coeliově — kazatelem byl, zapletl se do flacianských sporův a musil Mansfeld opustiti. Před svým odchodem byl s „Mansfeldskou kronikou“ hotov. Zdali svým udáním, že Luther „k ránu“ zemřel, vědomě nebo nevědomě proti Jonasovi a jiným jeho druhům se postavil, nelze říci. Z jeho udání plyne, že zpráva Jonasova, „jakoby Luther asi mezi 2. a 3. hodinou v noci skončil,“ jest nepravdivou. Dne 18. února jest ještě o 6. hodině ráno tma; slunce vychází o 7. hod. 10 min., výrazem: „k ránu“ může býti čas mezi 6—7. hodinou naznačen. Tuto zprávu podržel Spangenberg ještě 13 let později, když svou „Mansfeldskou kroniku“, kterou v „Saskou kroniku“ rozšířil, ve druhém vydání ve Frankfurtě n. M. r. 1585. vydal. Zůstal tedy při svém prvním udání, ačkoli zprávu Jonasovu znal.

Poněvadž dle zprávy „Mansfeldského občana“ lékaři Luthera mrtvého našli, nemůže výrok Spangenbergův míti jiného smyslu, nežli toho, že smrt Lutherova teprva „k ránu“ v městě celém ve známost vešla, čili po městě se rozhlásila. Neboť kdyby zpráva Jonasova byla pravdivou, a Luther by mezi 2. a 3. ho-

dinou byl skonal; kdyby o jedné hodině v noci byli pro lékaře poslali a šlechtice zbudili: tu byl by v městě nastal čilý život, noc byla by se proměnila v den, a o 4. hodině věděl by každý, co se stalo.

Za těchto okolností nezasluhuje zpráva Jonasova, že jeho list „o čtvrté hodině ráno“ datován jest, žádné víry. A tu vidíme opravu povážení hodnou. Původně tam stálo slovo: „fünf“ (o 5. hodině); to jest v originálu přetrženo, a nad přetrženým „fünf“ napsáno slovo: „vier“ (o 4. hodině). Čtverka hodila se lépe do bajky Jonasovy nežli „pětka“.

2. *Wolfgang* kníže z *Anhaltu* poslal zároveň s Jonasem kurfirstovi list, v němž zkrátka praví „se zarmouceným srdcem, že Dr. Martin teď mezi 2. a 3. hodinou v přítomnosti Dr. Jonasa a ještě některých osob v Pánu zesnul“; dále dí: „já teď nemohu v rychlosti více psát, ale Dr. Jonas dále oznámí!“ — „Datum ve čtvrtek o 4. hodině ráno po Falentinovi r. 1546.“ (mit betruptem gemut das doktor Martinus iczunt zwischen II. und III. frue seliklich yn beysein doctor Jonas und sonst eczlicher perschon ganz sanft yn got vorschiden — ich kan e. g. yn eyl iczt nicht weiter schreiben aber doctor Jonas wirtz e. g. weiter vermelden und anzeigen. Datum dornstags umb 4 ore frue nach Falentiny anno 1546).

Následují dvě krátké doložky; v první praví *Wolfgang*, „že si před ním včera doktor (Luther) na slabost nařikal, ale že přece byl dobré mysli“; a v druhé dí: „že mnoho pile u něho se užilo, ale nebylo žádné lidské pomoci, stala se u něho vůle Boží (Man hat vyl fleis bey ym gethan, da ist aber kein menzlich hulf gewest, bessundern der wille des hern ist bey ym ergangen)*).

Jak z listu viděti jest, umluvil se kníže s Jona-

*) Ap. Majunke: L. Testament, str. 122. 123.

sem, na něhož výslovně poukazuje. Působením Jonasovým jest patrně připsána doložka, „že s Lutherem si mnoho práce dali, ale nebylo více lidské pomoci“; neboť Jonasovi na tom záleželo, aby kurfirst myslel, že Luther byl pilně ošetřován a střežen.

Kníže datuje svůj list jako Jonas „o 4. hodině ráno“, a uvádí sebe za očitého svědka posledních hodin Lutherových slovy: „iczunt zcwischen II. und III. frue“. Kdyby to bylo pravdou, byl by Jonas knížete Anhalts, který tenkrát mezi přítomnými šlechtici nejvýše postavenou osobou byl, též mezi těmi, kteří mimo něho „časně dosti přítomni byli, z části ke konci přišli“, jisto jistě jmenoval. Ale týž jmenuje pouze Albrechta, hraběte z Mansfeldu, jeho manželku a hraběte Schwartzburga. Kníže Wolfgang z Anhaltu nebyl smrti Lutherově přítomen, ale byl později zavolán, aby poradil, čeho jest činiti, a aby jako kníže kurfirstovi psal.

3. Hrabě *Albrecht z Mansfeldu* oznamuje kurfirstovi několika řádky, „že Dr. Luther této noci skoro o 3. hodině v Pánu zesnul“.

4. *Aurifaber* poslal 18. února 1546 list Michalu Guttovi, komornímu písaři v Halle, a praví, „že Luther dnes v Eislebách mezi 2. a 3. hodinou umřel“; „my zkusili na něm všechnu lidskou pomoc, ale Bůh chtěl jej z tohoto slzavého údolí vzíti; při tom byli: kníže Wolf z Anhaltu; hrabě Albrecht z Mansfeldu; Filip a Hans Jorg, hrabě a volrath; hrabě Jindřich ze Schwarzburku; manželka hraběte Albrechta; manželka hraběte Schwarzburka; Dr. Ludvig a magister Šimon Wilde (lékaři); Dr. Jonas, Michal Coelius a mnoho šlechty“.

Lež, že kníže Wolfgang z Anhaltu při smrti Lutherově byl, musil Aurifaber o něco později odvolati; neboť dle „Historie“, kterou s Jonaselem a Coeliem pro tisk a veřejnost složil, dostavil se Wolfgang teprva

když Luther byl mrtev; čímž také Wolfgang se svým listem vyvrácen jest.

Ostatně Jan Aurifaber sám není v listu Jonasově ke kurfirstovi mezi přítomnými uveden.

5. Z ostatních listů s podobným obsahem, které šlechtici v Eislebách přítomní 18. února svým známým psali, jest pozoru hodný list hraběte *Hanse* z *Mansfeldu*, který jest 22. února k Jiřímu ze Selmenitze ve Vitemberku datován *).

V tomto listu praví se, že při skonání Lutherově jeho služebník a Dr. Jonas „byli prvními“ (in der Erste); hrabě Albrecht, jeho manželka, Michal Coelius, Aurifaber, městský písař (eislebský Lutherův hostitel), jeho manželka, jakož i lékař Šimon Wild „přišli od hodiny a byli tam do konce“ (von Stund an kommen, und bis zum Ende da gewest); kníže z Anhaltu přišel „když doktor byl již mrtev“.

Důležitým jest v tomto listu, že služebník Lutherův (Ambrož Kuntzell, jak se zde jmenuje) a Jonas byli „in der Erste“ (prvními) při skonání Lutherově, z čehož plyne, že celou noc u Luthera nebyli; neboť kdyby byli bývali celou noc u Luthera, nemohlo by se o nich říci, že tam byli „in der Erste“ t. j. prvními nebo dříve nežli ostatní, kteří tam potom přišli.

Zničující jest pro zprávu Jonasovu výpověď tohoto hraběte, že Michal Coelius, který dle Jonasa celou noc u Luthera „in der Kammer dabei“ t. j. buď vedle nebo ve „světnici“ byl, ani mezi „prvními“ nebyl, ale teprva později přišel.

Kníže z Anhaltu drze lhal, řka, že byl Lutherově smrti přítomen.

Podobně jest vyvráceno tvrzení Aurifaberovo, že týž a ostatní s ním od 1. hodiny v noci „veškerou

*) l. c. str. 123—126.

pomoc lidskou na Lutherovi zkoušeli“; neboť hrabě Hans Mansfeldský praví o něm, že teprv později se dostavil.

To jsou „první svědkové“ o smrti Lutherově se strany protestantské: „jeden pramen kalí druhý“; ačkoli byla tedy úmluva, při níž však hrabě Hans Mansfeldský patrně účasten nebyl: přece co jeden praví, vyvrací druhý a za nepravdu prohlašuje. Již pro tento odpor nemůže soudný a bystrý kritik tyto svědky pokládati za dějepisné prameny; naopak vidí, že se jimi něco zakrývá, co by rádi zatajili. Katolíci strhli potom s těchto baji škrabošku, a ukázali později očitým svědkem, jakou smrtí Luther skončil.

6. *Melanchthon* oznámil 19. února 1546 smrt Lutherovu svým posluchačům řka: „Toto chci vám dle rady jiných pánů proto oznámiti, abyste věděli, kterak se věc v pravdě měla, abyste ani sami ničeho falešného o tomto případě neroztrušovali, ani bajkám sem tam (jak se stává) roztroušeným víry nedávali (ne vel ipsi falsa de hoc casu spargatis, neve aliis fabellis hinc inde — ut solet fieri — sparsis fidem habeatis). Pak popisuje průběh nemoci Lutherovy. „Když Luther před hodinou 4. *) poznával, že se blíží konec života, poroučel se Bohu touto modlitbou: „Můj nebeský Otče“ atd. Těmito modlitbami několikrát vzdychav byl od Boha do věčné školy a slávy povolán“.

Tento proslov nalezá se v jeho spise: „*Historia de vita et actis Rev. viri D. Mart. Lutheri, verae Theologiae Doctoris, bona fide conscripta a Phil. Melanchthone. Viteb. ex off. J. Lufft. 1549.*“

*) Jonas zapomněl v listu k Melanchthonovi udělati ze „čtverky“ „trojku“ čili vlastně „dvojku“. Dle jeho listu ke kurfiřtu a dle „Historie“ pronesl Luther slova „Můj nebeský Otče“ mezi 1. a 2. hodinou. Lhář se svou bajkou se nevolky prozrazuje.

Vydavatelem tohoto spisu jest žák Melanchthonův, pozdější kazatel *Pollicarius*, kterýž oné přednášce dne 19. února přítomen byl a k slovům Melanchthonovým tuto poznámku předeslal:

„To, co následuje, pan Filip Melanchton o 9. hodině před obědem, když jsme se sešli poslouchat epistoly Pavlovy k Římanům, veřejně přednášel, připomínaje, že to dle rady jiných pánů z té příčiny činí, abychom my, jsouce napomenuti o pravdě věci (poněvadž věděli, že mnoho bajek sem tam o smrti Lutherově pobíhati bude) oněch roztroušených výmyslů nepřijímali“ (*commemorans, se hoc ex consilio aliorum dominorum facere eam ob causam, ut nos admoniti de rei veritate — quia scirent, multas fabellas hinc inde de morte Lutheri vagaturas esse — figmenta illa sparsa non amplecteremur*).

Tedy již 19. února 1546 varoval Melanchthon před falešnými pověstmi, o nichž s „jinými pány“ „věděl,“ že budou rozšířeny. Podivná to zajisté věc! Když zbožný muž zbožnou smrtí zemře, není jeho příbuzným a přátelům nijak potřeba, hájiti jeho skonání proti pomluvám. Není podobného případu v dějinách. My se musíme nutně tázati, kterak mohli Melanchthon a „ostatní páni“ s takovou určitostí „vědět,“ že „baje“ o smrti Lutherově se roztrousí? A na tuto otázku nelze jinak odpověditi, nežli že buď posel s listem Jonasovým, jenž zachován není, podal zprávy, z nichž ve Vitemberku soudili, že nepěkné pověsti o smrti Lutherově do Vitemberka se dostanou, nebo Jonas to v listu napsal. Žádný nevaruje rád veřejně bez nutné příčiny před pomlouváči, jmenovitě když jde o „svaté muže“, kterým přece dle nich Luther byl. Proto jest nám říci, kdyby Luther byl tak umřel, jak se Jonas rozpisoval, nemohli Melanchthon a jeho přátelé na to „mysliti,“ aby před „bajemi“ napřed varovali: naopak byli by bývali co

možná nejvíce „překvapeni“, kdyby takové pověsti skutečně byly povstaly. Ale oni „věděli“ již hned, jakmile zprávu o smrti Lutherově dostali, že „mnoho bají“ o ní „roztroušeno bude.“

O dva dni později, dne 21. února mluví Jan Lange v Erfurtě v listu k Myconiovi v Gothě již o „pomluvách,“ které „tam“ o smrti Lutherově roztroušeny jsou *). Dne 28. února psal lantkrabě Hessenský Filip saskému kurfirstu, že „papeženci“ bez ohledu na Lutherův „dobrý konec“ o tom „innoho lží rozšíří“ **). Tato určitá vševědoucnost o budoucích věcech jest patrným důkazem vševědoucnosti o špatných věcech minulých.

6. Pohřební řeč *Jonasova* ***) dne 19. února snaží se posluchačům namluviti, že Luther neumřel náhle, ale již po celý rok umíral.

7. Pohřební řeč *Coeliova* dne 20. února staví se na odpor špatným pověstem v městě a okolí roztroubeným o způsobě smrti Lutherovy a chce podati její pravý průběh. A tu musí býti každému s podivením, že světská vrchnost, slyšíc tak hrozné obžaloby s kazatelnou, zde dle přísnosti zákona nezakročila, po původcích oněch špatných pověstí nepátrala, a jich v městě zhola lutherském se nedopídila. Coelius vystoupiv takto na kazatelně, „aby čertu a jeho přívržencům jejich lživý chřtán upokojil,“ učinil svou věc ještě horší. Že tomu tak skutečně bylo, jest patrné též z toho, že kurfirst sám za vydání „Historie,“ kterou Coelius v kázání ohlásil, žádal. Hlavní obsah „Historie“ byl před řečí Coeliovou hotov; kazatelé a šlechtici zvěděvše konec Lutherův smluvili se o způsobu, kterým by jej veřej-

*) Supplementum historiae Gothanae tertium Joannis Dinckelii. Jena. 1716. str. 105; ap. Majunke, l. c. str. 133. n. 1.

**) l. c.; Förstemann: Denkmale dem D. Martin Luther erichtet. Nordhausen. 1846. str. 134.

***) Ap. Majunke. l. c. str. 138—147.

nosti podali. List Jonasův prý „ze 4. hodiny ranní“ srovnává se v hlavních částech s „Historií;“ podobně kázání Coeliovo jest předběžným výtahem z ní.

(Dok. bud.)

O typice starého zákona.

Dle Dra. H. Zschokke podává *Boh. Hakl*, děkan v Hořicích.

Ne posledním odvětvím biblického studia jak starého, tak nového zákona jest *typika* a její sestra, *symbolika*. K dobrému rozumění písmu obojí jest zapotřebí. Sv. Augustin propověděl: „Vetus testamentum in novo patet, novum in vetere latet.“

Co jest typika? od řeck. *typos* (τύπω, tluku), úder, ráz, rána; též známka po udeření; výraz, výtisk, znak; také vzorek, vtištěný do nějaké měkké hmoty, otisk, model; i předmět, údery vyrobený, tedy podoba, obraz, tvar; vůbec vzor, neb *základní* podoba čehokoliv; celkovitá představa té které věci dle její podstatných a trvalých znaků; na př. typus některého plemene lidského, druhu živočichů, byliny.

Ve středověku, ve scholastické filosofii naznačovaly se typem *ideální prarvary* jednotlivých bytostí, dle kterých obdržely pak tyto určitou podobu.

V *bohosloví* (vztahem k bibli, jmenovitě ku starému zákonu) jest typus *předobrazení* osoby a života zaslíbeného *Messiáše*, neb i jeho sv. *Mateře* neb i svatých tajemství a pravd náboženství křesťanského.

Jest tedy *typika* čili *typologie* ono odvětví bohosloví, které osoby, věci, příběhy a události starého zákona vykládá za předvěstné obrazy *Messiáše* anebo jiných osob a věcí, k němu se vztahujících; a liší se od *symboliky* tím, že tato v širším smyslu jest umění, vyjadřovati náboženské ideje smyšlně, buď znaky, nebo

strany se na to hledí a lamentuje! Farář katolický, je-li o tu věc horlivý, dokáže tu i tam něco; znal jsem jednoho takového, ten nepustil ani píď pole evangelikům; vždy sehnal kupce katolika. Ale věc tato měla by býti záležitostí diecéšní. Pouhé lamentace, že při sčítání lidu evangeliků je v některé obci zase více, nepomohou nic. Pomíjeje ještě jednu důležitou věc, totiž nářek našich farářů, že se všude — kdo čteš, rozuměj, evangelikům nadržuje, končím s tím vroucím přáním, aby tyto mé pokyny aspoň někde něčím přispěly k oživení života katolického na osadách smíšených.

Smrť Lutherova.

Sepsal Dr. *František Xav. Kryštůfek*, c. k. řádný professor církevních dějin při c. k. české theologické fakultě v Praze.

(Dokonč.)

D o d a t e k.

§ 6. Obsah „Historie“.

„O křesťanském skonání ctihodného pána Dr. Martiua Lutheru“.*)

Na pozvání hrabat Mansfeldských, aby je porovnal, opustil Luther 23. ledna (1546) Vitemberk, přišel 24. ledna do Halle, kde u Dr. Jonasa hospodou byl, přeplavil se, dále cestuje, 28. ledna se svými třemi syny a Dr. Jonasem přes rozvodněné Labe a pravil v loďce k Jonasovi: „Milý Dr. Jonase, nebylo by to tak něco čertovi k libosti, kdybych já Dr. Martin s třemi syny a vámi ve vodě se utopil?“ **) „Na hranicích byv 133

*) Všechna důležitá místa jsou doslovně přeložena a úvodními znameními „“ opatřena; místa naší věci se netýkající jsou věrně co do obsahu ale kratšími slovy podána.

**) Pěkné to vzdechnutí v nebezpečství života!

jezdci na koních přijat, přišel před Eisleben: tu se skoro roznemohl ve voze, tak že se o jeho život báli. Ale když jej v hospodě teplými šátky třeli, jedl a pil večer, byl spokojen, a nenaříkal více. Avšak před tím na voze, když jej nemoc přepadla, pravil: „To mně dělá vždycky čert, když něco velikého před sebe беру, abych to vyřídil; že mě před tím takto pokouší a s takovým pokušením napadá“.

„Od 29. ledna až včetně do 17. února byl Luther v Eislebách soudnímu vyjednávání přítomen, konal vedle toho čtyři kázání, vysvětlil dle apoštolského obyčeje (!) sám dva kněze (!) a propověděl mnoho utěšných řečí“.

„Každý večer po těchto 21 dní odcházel z veliké světnice do své jizbičky okolo 8. hodiny nebo často dříve; též stál každý večer hezkou chvíli v okně a modlil se tak nábožně, že jsme my: Dr. Jonas, mistr Coelius, Ambrož jeho služebník, a Jan Aurifaber Vinariensis, často některá slova slýchali a se divili; potom obrátil se z okna, veselý, jako kdyby opět břímě složil, rozmlouval s námi společně ještě půl čtvrt hodiny, a odebral se pak na lůžko. Ale na středu 17. února prosili ho hrabata, naši milostiví páni, a my všickni: aby před polednem do veliké světnice k jednání nechodil, ale si odpočinul. Tu ležel ve své světničce na kožené pohovce, chodil též ve světnici a modlil se; ale přece večer a ráno posadil se ve veliké světnici na svou židli u stolu, a ten večer před tím, než ráno krátce před třetí hodinou blaženě v Pánu zesnul, mluvil mnoho důležitých slov a řečí o smrti a věčném životě“.

„Po těchto slovech za nedlouho vstal, odebral se do své jizbičky a za ním tam přišli brzo jeho dva malí synové Martin a Pavel, a M. Coelius; po svém obyčeji položil se do okna k modlitbě. M. Coelius šel opět dolů, a nahoru vstoupil Jan Aurifaber Vinariensis;

tu pravil Doktor: „Mně je zle a ouzko, jako před tím, na prsou.“ Aurifaber s Lutherovým dovolením běžel rychle k hraběnce pro jednorožec a zavolał Jonasa a Coelia, kteří hned nahoru běželi⁴.

„Když jsme nahoru přišli, nařikal si náramně na prsa; třeli jsme ho teplými šátky a bylo mu lépe. Hrabě Albrecht přiběhl s M. Janem, přinesli jednorožec, a hrabě pravil: „Jak se vede, milý pane Doktore“? Na to odvětil Doktor: „Není zle, milostivý pane, začíná býti lépe.“ Tu mu hrabě Albrecht sám nastrouhal jednorožce, a když Doktorovi bylo lépe, odešel od něho zanechav tam jednoho ze svých rad Konráda z Wolframsdorfa s námi, totiž s Jonasem, Coeliem, Janem a Ambrožem. Na žádost Doktorovu dali jsme mu dvakrát nastrouhaný jednorožec v lžici s vínem, když Konrád z Wolframsdorfu napřed sám plné lžice byl užil, aby Doktor méně ošklivosti měl.“

„Asi okolo 9. hodiny položil se na lehátko a pravil: „Kdybych půl hodiny dřímati mohl, doufám, že by bylo všechno dobře.“ Tu půl druhé hodiny až na desátou hodinu spal tiše a přirozeně: my, Dr. Jonas a M. Michal Coelius s jeho sloužícím Ambrožem a s jeho dvěma malými syny Martinem a Pavlem zůstali jsme u něho.“

„Když se zrovna o desáté hodině probudil, pravil: „Vy ještě sedíte? nepůjdete na lůžko?“ My odpověděli: „Ne, pane Doktore, my budeme bdíti a na vás čekati.“ Na to (Luther) vstal z lehátka, odešel do komory u světnice, jejíž okna proti průvanu dobře zaopatřena byla, ale jakkoli nenařikal, přece kráčeje přes práh komory, pravil: „Dej Bože, jdu na lože. In manus tuas commendo spiritum meum; redemisti me, Domine Deus veritatis.“ Když na lůžko, které bylo dobře teplými peřinami a polštáři připraveno, šel, položil se do něho, podal nám všem ruku, dal dobrou noc a pravil: „Dok-

tore Jono a M. Coelie a vy ostatní, modlete se za našeho Pána Boha a jeho Evangelium, aby se mu dobře vedlo; neboť sněm v Tridentu a ohavný papež zlobí se zle na něho.“ V noci zůstali u něho v komoře Dr. Jonas, jeho dva synové Martin a Pavel, jeho sluha Ambrož a jiní sluhové.“

„Těchto 21 dní bylo každou noc světlo v komoře; tu samou noc však byla též světnička v teple chována. Tu spal dobře s přirozeným chrápáním, až na hodinách jedna hodina byla: probudil se a volal na svého služebníka Ambrože, aby ve světnici zatopil. Když však byla celou noc v teple chována a sluha Ambrož opět přišel, tázal se Luthera Dr. Jonas, zdali opět slabost pociťuje. Týž řekl: „Ach, Pane Bože, jak jest mně zle! Ach, milý Dre. Jonase, myslím, že zde v Eislebách, kde jsem se narodil a pokřtěn byl, zůstanu.“ Na to odpověděli Dr. Jonas a sluha Ambrož: „Ach, reverende Pater (ctihodný otče), Bůh, náš nebeský Otec, pomůže skrze Krista, kterého jste hlásal.“ Tu šel bez pomoci a nejsa rukou veden, komorou do světničky, a kráčeje přes práh, pronesl, jako když šel na lůžko tato slova: „In manus tuas commendo spiritum meum; redemisti me Domine, Deus veritatis.“ Též kráčel jednou nebo dvakrát ve světničce nahoru a dolů; položil se pak na lehátko a naříkal si, že ho náramně zle na prsou tlačí, ale že ještě srdce ušetřeno jest. Tu byl zahříván a pravil, že mu to dobře dělá, když se drží v teple“.

„Před tím vším když Doktor na lehátko se položil, přiběhl M. Coelius ze své komory, která byla u komory naší, a brzy po něm Jan Aurifaber. Tu byl na rychlo probuzen hostitel Jan Albrecht, městský písař, a jeho žena, též oba lékaři v městě, kteří všichni, blízko bydlice, přiběhli ve čtvrt hodině. První hostitel se svou ženou, po té Mistr Šimon Wild, lékař, a Dr. Ludwig, medicus; brzo též hrabě Albrecht se svou chotí, která

všelijaké koření a věci pro občerstvení přinesla a všelijakými prostředky posilňujícími jej občerstviti chtěla“.

„Ale při tom při všem pravil pan Doktor: „Milý Bože, mně jest velmi zle a úzko; odcházím, zůstanu asi v Eislebách“. Tu těšili jej Dr. Jonas a M. Coelius řkouce: „Reverende Pater, vzývejte svého milého Pána Ježíše Krista, našeho vysokého Kněze, a jediného Prostředníka! Zanechal jste veliký dobrý pot; Bůh dá milost, že bude opět lépe“. Týž odpověděl: „Ano, jest to studený smrtelný pot; vypustím svého ducha, neboť nemoc množí se“. Načež pravil: „O můj nebeský Otče, Bože a Otče našeho Pána Ježíše Krista, ty Bože vši útěchy, děkuji tobě, že jsi mně svého milého Syna Ježíše Krista zjevil, v něhož věřím, kterého jsem hlásal a vyznával, kterého jsem miloval a velebil, kterého ohavný papež a všichni bezbožní hanobí, pronásledují a tupí. Prosim tebe, můj Pane Ježíši Kriste, měj sobě mou dušičku poručenou. O nebeský Otče, ačkoli toto tělo opustiti a z tohoto života vytržen býti musím, vím přece jistě, že u tebe na věky zůstatí mohu, a z tvých rukou mne nikdo vytrhnouti nemůže. Sic deus dilexit mundum, ut unigenitum filium suum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Deus noster, Deus salvos faciendi, et Dominus est Dominus educendi ex morte“.

„Zatím zkusil to Mistr ještě s jedním velmi vzácným lékem, který pro nutnou potřebu vždycky v kapse nosil, a z něhož Doktor plné lžice užil, ale pravil opět: „Odcházím; svého ducha vypustím“. Proto pravil velmi rychle třikrát po sobě: „Pater, in manus tuas commendo spiritum meum; redemisti me, Deus veritatis“. Když svého ducha do rukou Boha, Otce nebeského, poručil, utišil se Hýbali jím, třeli a chladili jej a volali na něj, však on zavřel oči a neodpovídal. Tu potírala mu manželka hraběte Albrechta a lékaři tepnu všelijakými vo-

dičkami, jež mu doktorová poslala, a kterých sám užíval“.

„Ale když tak se utišil, volal na něj silně Dr. Jonas a M. Coelius: „Reverende Pater, chcete na Krista a učení, co jste hlásal, umřítí?“ On odpověděl, že to bylo lze zřetelně slyšeti: „Ano“. S tím obrátil se na pravou stranu, a začal spáti skoro čtvrt hodiny, že se doufalo v polepšení. Avšak lékaři a my všichni pravili, že tomuto spánku nelze věřiti, a svítili jsme mu pilně do očí. Zatím přišel hrabě Jan Jindřich ze Schwarzenburku se svou manželkou. Brzy potom zbledl Doktor velmi v obličeji; nohy a nos byly studené, vydechl hluboko ale mírně, s čímž ducha vypustil, v tichosti a s velikou trpělivostí, tak že víc ani prstem ani nohou nepohnul, a nikdo nemohl (to dosvědčujeme před Bohem na své svědomí) zpozorovati nějaký nepokoj, trápení těla nebo bolesti smrti, ale usnul pokojně a tiše v Pánu, jak pěje Simeon“.

„Když v Pánu usnul, hrabě Albrecht, jeho manželka, Schwarzenburský a t. d. ulekli se s námi a křičeli stále ještě, aby se od tření a posilňování neustávalo; činilo se sice všechno, co bylo po lidsku možné, ale tělo stávalo se studenější a mrtvější“.

„Když tělo na lehátku tři čtvrtě hodiny leželo, bylo hned u lehátka z mnohých peřin, tři spodnic a prostěradel učiněno lůžko, na které byl položen v naději, že Bůh ještě milost dá“.

„Nežli¹ nastal den, přišli hrabata a jiní páni ze šlech y. Na posteli leželo tělo od 4.—9. hodiny, tedy celých pět hodin; k mrtvole přicházelo mnoho měšťanů, kteříž ho oplakávali; pak byl oblečen v bílou, novou švábskou sukni, a mrtvola položena v komoře na postel a slámu, až cínová rakev ulita a týž do ní položen byl“ *).

*) Obličej Lutherův vymalovali dva malíři, jeden z Eisleb, pokud

Dne 18. února byla mrtvola v hospodě domě Dr. Trachsteta ponechána. Dne 19. února o 2. hodině odpoledne byl Dr. Luther dle křesťanského obyčeje do farního chrámu sv. Ondřeje s velikou poctivostí a duchovními zpěvy za velikého účastenství šlechty a lidu přinesen, a Dr. Jonas konal pohřební řeč; mrtvola zůstala přes noc v chrámě. Druhý den 20. února konal M. Coelius opět pohřební řeč, a mrtvola byla dle žádosti saského kurfirsta vezena přes Halle, Bitterfeld a Kemberg do Vitemberka, kamž 22. února ráno přibyla. U brány uvítali mrtvolu rektor a celá universita s městskou radou a občanstvem. Průvod bral se do zámeckého kostela. Před mrtvolou jelo asi 45 jezdců, za mrtvolou jela na vozíku manželka Lutherova Kateřina s některými matronami; načež následovali jeho tři synové Jan, Martin a Pavel Lutherové, jeho bratr Jakub Luther z Mansfeldu, Joerg a Ciliax Kaufmanové, synové jeho sestry, a jiní z přátelstva; pak rektor university s některými mladými knížaty, hrabaty a barony, kteří na vitemberské universitě studovali. Za nimi následovali jeho přátelé, mezi nimi Filip Melanchthon, Dr. Jonas, universita a mnoho lidu. Mrtvola byla přivezena do zámeckého kostela, kde Dr. Pomeranus (Bunghagen) konal řeč, po němž ještě Melanchthon řečnil. Pak „bylo tělo ctihodného Dr. Martina, drahé to organum a nástroj Ducha sv., v chrámě do hrobu nedaleko kazatelny položeno“.

„My, Dr. Justus Jonas, M. Michal Coelius a Jan Aurifaber Vinariensis, svrchu jmenovaní, jako jsme u blaženého konce chvalného otce od začátku až do posledního vzdechnutí přítomni byli, dosvědčujeme před Bohem a na svůj vlastní poslední odchod a své svědomí, že jsme to ne jinak slyšeli a viděli s knížaty, hrabaty,

Luther byl ještě ve světnici na posteli: druhý mistr Lukáš Fortennagel z Halle, když již byl Luther přes noc v rakvi.

pány a všemi, kteří k tomu přišli, a že jsme to jinak nevypravovali, nežli se všudy přihodilo a stalo. Bůh, Otec našeho Pána Ježíše Krista, uděliž nám svou milost. Amen“.

§ 7. Úvahy o „Historii“.

Podaná zde „Historie“ má na sobě ráz advokátského spisu, jak každému do očí bije, chce čtenáři namluviti, že Luther nábožně zemřel, a zakrývá patrně celou svou skladbou něco, co se stalo, aby čtenář nějakým způsobem toho se nedopátral.

Trapný dojem činí na čtenáře, že spisovatelé dokládají se Bohem a svým svědomím, a zaklínají se svou vlastní smrtí, nechť bíděně zahynou, jestliže smrt Lutherova tak se nepříhodila, jak vypravují, a čtenáři přimlouvají, aby jim věřil. Když někdo takto událost vy-pisuje, jest jeho vypravování dle historické kritiky náramně podezřelým. Když Luther tak svatě žil a tak svatě skončil, k čemu takové zařikání a dovolávání se Boha, které zrovna přísahou jest? Proč se vypravovatelé bojí, že jim lidé nebudou věřiti? Tak se nechová poctivý dějepisec, který vypravuje věc tak, jak se stala; tak si počínají lháři, kteří vymyšlenou lež na místo nemilé pravdy kladou.

Smrt Lutherova a jeho chování se při ní jsou úplně nepřírozeny. Vše děje se jako na zakázku a jako na divadle, v němž vše dle úmluvy se děje a končí umluveným způsobem. Co by řekl lékař o takovém nemocném a jeho okolí, kde všechno nepřírozeně se děje! O 1/29. hodině jest Lutherovi na prsou náramně zle; týž užije sestrouhaného jednorozce, lehne si a spí tiše a přirozeně 1 1/2 hodiny na lehátku ve světnici. Jest to přirozený průběh nemoci? Rázem 10. hodiny probudí se, jde do své spací komory, nenaříká sice, ale přece poroučí duši svou Bohu, dává druhům dolrou

noc, vybízí je, aby se za Pána Boha a jeho Evangelium modlili, a uloží se na své lůžko, na němž s přirozeným chrápáním spí. Podivná to hrozná bolest na prsou, která toto všechno možným činí! O 1. hodině probudí se, nařiká, že jest mu zle a že umře, jde z komory do světnice, nařiká si na hroznou bolest v prsou: teď jdou teprva pro lékaře na blízku bydlicí, kteří přijdou. Luther říká dlouhou modlitbu, kterou dušičku Pánu Bohu poroučí, a dle svědectví lékařů jest bez sebe. „Hýbají jím, třou jej, chladí a volají na něho, ale on zavřel oči a neodpovídal“ (tedy byl buď mrtev neb dokonce bez všeho vědomí). Tu naň křičí Dr. Jonas a M. Coelius silně, „zdali umírá na své učení,“ a on, který byl bez sebe, praví zřetelně: „ano,“ obrátí se na druhou stranu, začne spáti, spí skoro čtvrt hodiny, a okolí doufá, že bude lépe. Avšak lékaři a vypravovatelé nevěří spánku, v němž Luther tiše skončil. Celý tento průběh umírání jest nepřirozený.

Luther, svatý muž, umírá, poroučí svou dušičku Bohu a nežádá si Večeře Páně. U něho stojí tři pastoři, v jejichž rukou umírá, slyší jeho náрек, že jest mu náramně zle, slyší jeho modlitby, kterými svou dušičku Bohu poroučí, a nikdo z nich neběží rychle pro Večeři Páně, aby mu ji podal; místo toho hučí do umírajícího a bez sebe ležícího, zdali umírá ve víře na své učení. Tak neumírá sv. muž, tak se nechovají duchovní, byť sebe bídnějšími byli, u lůžka umírajícího. Když se Luther oběsil, pak ovšem nemohl Večeře Páně žádati a nemohli pastoři mu ji podati.

Luther, otec nedospělých dětí, z nichž dvě jsou přítomny, umírá; otec umírá, neptá se po svých dětech, ony k němu nepřistupují, a on jim nedává požehnání; pastoři nevedou je k umírajícímu otci, ale raději moří jej otázkou, zdali umírá na své evangelium. Luther nevzkazuje ničeho své manželce, co by činiti

měla a přece byl od půl 9—1. hodiny v noci úplně při sobě. Tak neumírá otec rodiny. Týž neučinil toho všeho, poněvadž dle zprávy služebníka se oběsil.

Spisovatelé „Historie“ měli, jak z ní vysvitá, dvoji úmysl: 1. dokázati světu, že Luther svatě skončil, a 2. vyvrátiti pověsti, které o smrti Lutherově se roznesly a některé okolnosti, které zatajiti nebylo lze, úplně nezávadně vylíčiti.

„Historie“ připouští:

1. Luther umřel rychle proti očekávání všech;
2. pro lékaře bylo pozdě posláno;
3. kdo k lůžku přišli, lekli se a vykřikli;
4. byly činěny pokusy obžíviti Luthera;
5. týž neumřel na svém obyčejném lůžku v peřinách;
6. mrtvé tělo bylo z lehátka (koženého sofa) na lůžko hned vedle na rychlo z peřin připravené položeno; tam příchozím ukazováno a potom na postel v komoře, kde spával, přendáno, když byla rakev přinesena.

Tyto okolnosti vnikly mezi lid a musily býti bez závady vyloženy, třeba se to nejapně stalo. Luther umírá dle programu, právě pro výklad oněch okolností; vše se děje při smrti s největší přesností a vypočítavostí, aby ony okolnosti nějak v její rámeček směstnány a vpraveny býti mohly; pro lékaře, kteří přece blízko bydleli, posílá se pozdě, a na Večeři Páně a rodinu zapomíná se nadobro. Umírající Luther běhá sem a tam a umřel, ne na svém lůžku v komoře, ale na lehátku ve světnici: tu zpráva služebnickova tuto věc lépe a pravdivě podává, nežli Historie vykládá, když praví, že se oběsil na lehátku, které v středověku mívalo v rohách vysoké opory čili držadla.

Dle „zprávy občana Mansfeldského“ přišli oba lékaři již k mrtvole, a jejich dobrozdání znělo, že umřel buď na mrtvici, poněvadž bylo viděti zkroucení úst a

pravou stranu nasmahlou, nebo kašlem se zadusil. Toto lékařské dobrozdání srovnává se se zprávou služebnickovou, že Luther se oběsil; neboť při oběšení dostavuje se smrt zadušením, uškrcením, mrtvicí, a ústa jsou zkroucena. Smrt Lutherova stala se oběšením, neboť to zaručuje zpráva očitého svědka, kterýž jej jeden z prvních takto mrtvého spatřil; oběšení předpokládá zpráva občana Manfeldského, a katoličtí spisovatelé mnozí, ačkoli neměli ještě zprávy služebníka Lutherova před sebou, mluví o smrti Lutherově tak, jako by se byla sebevraždou (oběšením) stala.

Pouze z oběšení Lutherova lze ony okolnosti, které „Historie“ připouští a zapřítí nemohla, přirozeně vyložití, jakož i to, proč Luther Večeře Páně nepřijal a svým přítomným synům požehnání neudělil.

Že jmenovaní tři pastoři takovou nepravdivou zprávu o smrti Lutherově vydali a jí svět oklamali, aby vlastní smrti Lutherovy oběšením se nezvěděl a jí nevěřil, kdyby přece na veřejnost vnikla: nebude nikomu divno, když uváží, že tady šlo o čest „Evangelia“, a netoliko o čest Luthera. Jejich drzost nebude nikomu divna, když pováží, že jsou to důvěrní přátelé Lutherovi, který byl přesvědčen, že „na oklamání papežství pro spásu duší všechno jest dovoleno“ *).

*) „Nos hic persuasi sumus, papatum esse veri et germani illius Antichristi sedem, in cujus deceptionem et nequitiam, ob salutem animarum nobis omnia licere arbitramur.“ (Ep. Lutheri ad Joan. Lange z 18. srpna 1520. ap. de Wette I. 478.) — „Si vim evaserimus, pace obtenta, dolos, mendacia ac lapsus nostros facile emendabimus“. Takovou radu dal Luther svým stoupencům, aby na říšském sněmě augsburském r. 1530 zdánlivé ústupky katolíkům činili. (Chytraei hist. August. confessionis. Francof. 1578. p. 295.) De Wette (IV. 156.) vynechal ono ohavné, nepoctivé a ohyzdné slovíčko „mendacia“ (lži); stydělť se za ně.